

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Nikol Kopáňková

Vnímání úspěšného rodičovství v dnešní ČR

**Perception of successful parenthood in today's Czech
Republic**

Praha 2019

Vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Lence Šulové, CSc. za cenné rady a za trpělivé a laskavé vedení mé práce. Dále bych ráda poděkovala PhDr. Ivě Štětovské, Ph.D. za rady a inspiraci při navrhování výzkumného projektu. Velké poděkování patří PhDr. Jiřímu Křesťanovi, CSc. za kontrolu při finální úpravě bakalářské práce a za jeho laskavý přístup.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23.7.2019

.....

Nikol Kopáňková

Abstrakt

Cílem práce je popsat vnímání úspěšného rodičovství dnešními rodiči, prarodiči a odborníky, kteří ve své praxi pracují s rodinami.

V první části bakalářské práce je popsána rodina, rodičovské role, výchovné styly a chápání úspěšného rodičovství. V práci je kladen důraz na popis proměn jednotlivých fenoménů v čase a na historické souvislosti těchto změn.

Druhá část bakalářské práce popisuje kvalitativní mapující výzkum. Cílem výzkumu je zmapovat názorový mezigenerační posun ve vnímání úspěšného rodičovství. Atributy úspěšného rodičovství budou zjišťovány prostřednictvím rozhovorů s dnešními rodiči, prarodiči a odborníky z oblasti psychologie a pediatrie.

Klíčová slova

Rodina, mateřská role, otcovská role, styly výchovy, rodičovství, úspěšné rodičovství

Abstract

The aim of this bachelor thesis is to describe perception of successful parenting by today's parents, grandparents and professionals, which are working with families.

The first part of bachelor thesis describes family, parental roles, parenting styles and understanding of good, successful parenting. The thesis emphasizes the description of the changes of each phenomena in time and the historical context of these changes.

The second part of bachelor thesis describes qualitative mapping research. The aim of research is to map intergenerational shift in perception of successful parenthood. Aspects of successful parenting will be identified through interviews with today's parents, grandparents and psychologists and pediatricians.

Keywords

Family, maternal role, paternal role, parenting styles, parenthood, successful parenthood

Obsah

Úvod.....	8
Literárně přehledová část	9
1. Rodina	9
1.1 Definice rodiny	9
1.2 Funkce rodiny	10
1.3 Proměny rodiny a současná česká rodina	12
2. Rodičovské role.....	14
2.1. Role matky ve vývoji dítěte.....	14
2.1.1 Proměny pojetí mateřské role	17
2.2 Role otce ve vývoji dítěte	18
2.2.1 Proměny pojetí otcovské role	19
3. Výchova v rodině	21
3.1 Výchovné styly a jejich vliv na vývoj dítěte	22
3.1.1 Model stylů výchovy K. Lewina	22
3.1.2 Model čtyř stylů výchovy D. Baumrindové	23
3.1.3 Model devíti polí způsobů výchovy v rodině J. Čápa	25
3.2 Proměny výchovy	27
4. Úspěšné rodičovství	29
4.1 Koncept dokonalého rodiče	30
4.2 Koncept dosti dobrého rodiče.....	31
4.3 Obraz úspěšného rodičovství v médiích	32
4.4 Hyperprotektivní rodičovství.....	34
4.5 Intuitivní rodičovství	35
4.6 Úspěšné rodičovství z pohledu modelů způsobu výchovy	36
4.7 Intervence zaměřené na rozvíjení rodičovských kompetencí.....	37

Návrh výzkumného projektu.....	40
5. Cíle a design výzkumného projektu	40
6. Výzkumný soubor	42
7. Metoda získávání dat.....	43
8. Metoda zpracování a analýzy dat	44
9. Etika výzkumu.....	45
10. Diskuse	46
Závěr	49
Seznam použité literatury.....	50
Seznam tabulek	57
Příloha I - Struktura polostrukturovaných rozhovorů	58

Úvod

Rodiče jsou základními činiteli při výchově dítěte a na jeho vývoj mají zásadní vliv. V rodině vytvářejí pro dítě prostředí, ve kterém dochází k primární socializaci a k předávání hodnot a norem dané společnosti. Zároveň je rodiči poskytována dítěti emoční podpora a vedení při jeho růstu.

Cílem práce je popsat, jak je vnímáno úspěšné rodičovství ve společnosti. K tomuto tématu je potřeba nejprve vymezit rodinu, její funkce a proměny v čase. S proměnami rodiny souvisí modifikace rodičovských rolí. Naplňování a proměny rodičovských rolí jsou v předložené práci popsány spolu s historickými souvislostmi těchto změn.

Zásadním tématem při popisu rodičovství je vymezení výchovného působení rodičů na děti. Pomocí vybraných teorií jsou popsány vytvořené modely stylů výchovy v rodině dle K. Lewina, D. Baumrindové a z českého prostředí model devíti polí způsobů výchovy v rodině J. Čápa. Jedním z přínosů modelu J. Čápa je vznik standardizovaného dotazníku stylů výchovy v rodině. S použitím tohoto dotazníku byly v České republice sledovány a popsány proměny využívaných výchovných stylů v rodinách.

Rodina, rodičovské role i styl výchovy úzce souvisí s naplňováním rodičovství. Prostřednictvím médií, populárně naučných knih a sociálních sítí se k rodičům dostává obrovské množství rad, pouček a názorů na to, jak se chová úspěšný rodič. Cílem práce je popsat, jak je společností, odborníky a rodiči vnímán obraz úspěšného rodiče.

Navrhovaný kvalitativní výzkumný projekt má za cíl zmapovat subjektivní vnímání úspěšného rodičovství. Data budou sbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů a analyzována metodou zakotvené teorie. Navrhovaný výzkumný soubor tvoří dnešní rodiče, prarodiče a odborníci z oblasti psychologie a pediatrie.

V práci je využita česká i zahraniční odborná literatura, která reflektuje současné pojetí rodičovství a dalších výše zmíněných témat. Zároveň je v práci využita populárně naučná literatura, která je běžně dostupná rodičům. Důvodem zařazení těchto zdrojů je nastínění názorů a rad, které jsou mířeny na současné rodiče.

V práci je citováno podle normy APA (2010).

Literárně přehledová část

1. Rodina

Každý si z rodiny, ve které vyrůstal, nese představy o tom, jak by rodina měla nebo neměla vypadat. Je poměrně problematické pomocí jednotné definice popsat rodinu, jelikož se tímto tématem zabývá více vědních oborů, mezi které patří například sociologie, demografie, právo, historiografie, pedagogika nebo psychologie.

Téma rodinných i mimorodinných vztahů rezonovala již v antickém myšlení. V rámci humanitních oborů se rodina začala více zkoumat od začátku 19. století. Důraz byl kladen na původ rodiny ve spojitosti s původem státu. Sociologie zkoumala rodinu ve vztahu ke společenské mobilitě a zajímala se o podoby rodiny v odlišných společenských vrstvách. Následně psychologie, která byla na počátku 19. století výrazně ovlivněna psychoanalýzou, zkoumala rodinu jako hlavního činitele při rozvoji osobnosti. Na psychoanalýzu navázal například E.H. Erikson, který poukázal na psychosociální vývoj člověka, kde rodina hraje klíčovou roli ve formování osobnosti a budování základní důvěry vs. nedůvěry, v řešení konfliktu mezi studem a samostatností a dále mezi iniciativou a vinou (Matoušek, 1997).

Rodina je v neustálém vývoji a reaguje na společenské a ekonomické podmínky, díky nimž se neustále mění (Šulová, 2011). Z tohoto důvodu je rodina stále aktuálním tématem pro výzkumná šetření. Mezi hlavní zkoumané fenomény můžeme zařadit měnící se výchovu v rodině, proměnu rolí jednotlivých členů rodiny a působení výchovy na vývoj dítěte.

1.1 Definice rodiny

Dle psychologického slovníku je rodina *“společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí”* (Hartl & Hartlová, 2010, s. 504). I. Možný (1990) zmiňuje, že rodina je dnes vnímána jako instituce racionální, pragmatická, funkčně hierarchizovaná a kulturně omezující. Také je zmíněna zvláštnost soukromého světa autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality, který je možné v rodině sledovat.

J. Odehnal definuje rodinu jako *”nejuniverzálnější socializační činitel, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytvářejí postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.”* (In Výrost, 1998, s. 304).

Rodina je první společenská jednotka, ve které se dítě nachází a rodiče mu předávají normy a hodnoty dané společností. Rodina následně učí dítě jak reagovat a regulovat své chování tak, aby bylo žádoucí a zároveň nabízí místo, kde si dítě může prakticky vyzkoušet získané dovednosti bez strachu ze zesměšnění nebo trestu. Rodina dítěti předává normy v otázkách morálních dilemat, hodnot a postojů.

J. Langmaier a M. Kňourková (In Výrost 1998, s. 304) definují rodinu jako *“institucionalizovanou biopsychosociální skupinu vytvořenou přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistují krevní pouta, a z jejich dětí”*. V této definici je kladen větší důraz na reprodukční funkci rodiny.

1.2 Funkce rodiny

Rodinu je možné popsat jako první model společnosti, se kterým se dítě setkává. Zajišťuje výchovu dětí a předávání společenských hodnot a norem. Zároveň slouží jako biologicky významný faktor pro udržení a vývoj lidstva. Rodina zajišťuje všem členům podporu a emocionální zázemí (Matoušek, 1997).

Takto popsané funkce rodiny je možné shrnout na biologickou (reprodukční), materiální (ekonomickou), výchovnou (socializační) a emocionální funkci rodiny (Šulová, 2011). Biologická, reprodukční funkce zajišťuje reprodukci lidstva. V České republice se nyní nacházíme v době, kdy je porodnost velmi nízká, ačkoliv dle Českého statistického úřadu (2018) vzrostl počet dětí na jednu ženu v letech 2016-2017 z 1,63 na 1,69 dětí na jednu ženu.

Materiální neboli ekonomická funkce rodiny zajišťuje ekonomické zázemí pro členy rodiny. V dnešní době je tato funkce oslabena ekonomickou samostatností jedinců a schopností společnosti o jednotlivce, v období dostatku, pečovat přímo (Šulová, 2011).

Rodina funguje jako první socializační činitel ve vývoji dítěte. V rodině se dítě učí hodnotám a normám společnosti, ve které vyrůstá, a buduje si zde interpersonální vztahy. Dítě si v rodině rozvíjí svou osobnost a zároveň se zde učí náležitosti obou sexuálních rolí. Pro toto učení je rozhodující předškolní věk, kdy dítě přijímá rodičovské vzory (Matoušek, 1997). Jak vyplývá z definice rodiny J. Odehnala, v rodině se dítě naučí komunikačním vzorcům a zároveň zde má možnost vyzkoušet si a regulovat své chování v různých situacích. Pro rozvoj dítěte jsou důležité kladné vztahy v rodině, společné rituály, důvěra, emocionální podpora, sdílení společných zážitků, historie a důvěrností. Lze se domnívat, že emocionální funkce rodiny je důležitá a nezastupitelná nejen pro rozvoj dítěte, ale pro všechny členy rodiny (Šulová, 2011).

Na rodinu je možné nahlížet také z pohledu funkčnosti, respektive její nefunkčnosti. Problematikou poruch rodiny se zabýval například J. Dunovský (1999). Poruchy rodiny vymezuje jako situace, ve kterých rodina nezajišťuje a neplní základní požadavky, které jsou dané společenskou normou. Poruchy rodiny je také možné vyjádřit jako situace, kdy jeden nebo více členů selže. Selhání je možné sledovat na následném nedostatečném naplňování rolí a funkcí rodiny. Ve vztahu k dítěti J. Dunovský dělí poruchy rodiny na subjektivní, objektivní a smíšené. Následně také definuje čtyři typy rodin: funkční rodiny, problémové rodiny, dysfunkční rodiny a afunkční rodiny.

Funkční rodiny zajišťují kvalitní vývoj dítěti a zajišťují všechny funkce, které by měly plnit. Problémové rodiny jsou ty, ve kterých vznikají závažnější problémové situace, které zabraňují plnění jedné nebo více funkcí rodiny. Vážněji ale neohrožují vývoj dítěte a rodinu jako celek, členové rodiny dokážou efektivně problémy řešit nebo kompenzovat. V dysfunkčních rodinách již nastávají situace, které zabraňují plnění jedné nebo více funkcí, ohrožují vývoj dítěte i celý rodinný systém. Rodina již není schopna sama nastalý problém řešit a je nutný odborný zásah. Afunkční rodiny již mohou vážně ohrožovat a škodit vývoji dítěte. Možným řešením problémů těchto rodin je odebrání dítěte do ústavní péče (Dunovský, 1999).

1.3 Proměny rodiny a současná česká rodina

Od roku 1989 ukazují sociologické studie posun od doby, která byla charakteristická brzkými sňatky, celkově vyšší porodností a krátkými intervaly mezi porody k době, která se více přiklání k pozdějším sňatkům, nesezdaným a jiným soužitím a nižší porodností s vyšším věkem prvorodiček. Ukazuje se jistý posun od familiarismu k většímu individualismu a důrazu na sebenaplnění potřeb jednotlivce (Rabušic & Chromková, 2007).

Je možné říci, že od poloviny 20. století prošla řada západních zemí proměnou, která se v 90. letech uplatnila i v České republice. Změnou prošly především normy a názory týkající se započetí rodinného života, což se týká především posouvání rodičovství do pozdějšího věku (Hamplová, 2003).

I. Bímová (2007) zmiňuje psychologické aspekty pozdního rodičovství, mezi které patří osobnostní rozvoj, motivace k rodičovství, pozitivní a negativní aspekty rodičovství a psychologické a sociální tlaky. I. Hamplová (2003) uvádí jako možná vysvětlení tohoto jevu dvě teorie: teorii racionální volby a normativní teorii. Dle teorie racionální volby patří mezi hlavní vlivy působící na posun rodičovství ekonomické a institucionální faktory. Člověk tedy racionálně zvažuje, jaký dopad bude mít založení rodiny na jeho dosavadní život. Smyslem je vybalancování zisků a ztrát, které přináší určitá rozhodnutí. Hlavním představitelem této teorie je G. S. Becker (1973).

Na druhé straně I. Hamplová (2003) uvádí normativní teorii, která odmítá zátěž ekonomickými podmínkami nebo výhodností manželství. Na rozdíl od teorie racionální volby vyzdvihuje normativní teorie hodnotový a preferenční posun, zejména v oblasti individualismu, důrazu na svobodu a nezávislost. Zároveň odkazuje na novou ideologii, která se týká proměn role mužů a žen ve společnosti. Hlavním představitelem této teorie je R. Inglehart (1971).

Z. Matějček (2013) skutečnost posunu manželství a rodičovství do pozdějšího věku považuje za výhodnou z důvodu zvýšení rodičovské zralosti matek i otců. L. Šulová (2011) uvádí měnící se očekávání trvalosti vztahu, což souvisí s tím, že jedinec nechce riskovat nebo "obětovat" své zájmy pro rodinu, proto si nechává prostor pro změnu. Vznikají tak formy nesezdaného soužití, které jsou v naší společnosti stále častější. Toto pojetí

koresponduje s normativní teorií, která mimo jiné určuje posun k postmaterialistickým hodnotám, které přímo souvisí s kvalitou života. Rodina, jako materialistická hodnota, souvisí s bezpečím v nejistých a stresujících podmínkách. V dnešní době se, díky bohatství a rozvoji státu, nemusí jedinec bát o své zázemí, což v důsledku vede k tomu, že může být v životě kladen větší důraz na nezávislost a sebevyjádření (Hamplová, 2003).

Mezi další znaky současné české rodiny by bylo možné zařadit odkládání uzavření manželství na pozdější věk, akceptace dvoukariérového manželství, specifita mužské a ženské role a to, že výchovné působení rodičů je nyní do jisté míry nahrazováno institucemi (Šulová, 2011).

F. de Singly (1999) zmiňuje další proměny současné rodiny, mezi které lze řadit nárůst počtu rozvodů, nárůst mimomanželských porodů a snížení počtu sňatků. Proměny rodiny popisuje také P. Guráň et al. (1997) v oblasti rodinných vztahů. Mezi tyto proměny patří demokratizace rodinných vztahů, kdy se průběžně mění tradiční patriarchální vztahy, které jsou založeny na autoritě muže a podřízenosti dětí rodičům, na moderní pojetí vztahů založených na rovnoprávnosti. Dále individualizace rodinných vztahů, což znamená přesun od předem kulturně vymezených vztahů k utváření vztahů na základě svobodného rozhodnutí a vzájemné diskuze. Autoři popisují dynamizaci rodiny, kdy se rodina stává více otevřenou, přístupnou a adaptivnější na změny. Další proměna se týká pluralizace rodinných struktur a forem, kdy vzniká komplikovanější škála rodinných vztahů, které se řídí novými vzorci chování.

S proměnami rodiny se pojí také proměny rodičovských rolí. Zhruba v 70. letech 20. století vzniklo hnutí za emancipaci žen a došlo k většímu vyzdvihnutí ideologie lásky v partnerském vztahu. V této době již není hlavním zájmem blaho dítěte a rodiny jako celku, ale také blaho každého člena rodiny jako individua. Zároveň je ale úkolem rodičů věnovat dětem pozornost a citovou oporu (Dudová & Vohlídalová, 2005).

2. Rodičovské role

“Rodičem je matka či otec dítěte nebo jedinec, který zplodil, porodil a/nebo vychoval potomka.” (Hartl & Hartlová, 2010, s. 501) Rodiče dítě chrání, učí je poznávat svět kolem sebe, připravují mu podmínky pro život, poskytují mu podporu a životní jistotu. Chování rodiče k dítěti utváří jeho budoucí schopnost sociálních interakcí a navazování vztahů. Zároveň je důležité rozlišit rodičovskou roli od role přátelské, i když i rodičovská role obsahuje přátelská pouta (Matějček, 1986).

Tento fakt zmínil také L.R. Barnhill (1979) ve svém konceptu duševního zdraví rodiny. Do svého konceptu řadí osm dimenzí a čtyři základní rodinná témata. Čtyři základní témata rodiny jsou totožnost a identifikace, změna, zpracování informací a strukturování rolí v rodině. Strukturování rolí zahrnuje tzv. zástupnost rolí, což znamená schopnost vzájemného doplňování rolí a schopnost zastoupit jiného člena rodiny. Součástí strukturování rolí je jasné vymezení rolí mezi generacemi a držení adekvátní role. V tomto ohledu je důležité, aby rodiče zastávali především rodičovské role a postoje a nedocházelo k tzv. generačním trhlinám, kdy rodiče mají s dětmi více přátelský než rodičovský vztah.

Z. Matějček (1986) zmiňuje autoritu jako důležitý aspekt rodičovství. Rodičovskou autoritu vymezuje jako převahu zkušenějšího a zralejšího rodiče nad nezkušeným a méně vyspělým dítětem. Zároveň je rodičovská autorita doplněna o citové pouto mezi rodiči a dětmi.

Všechny citované publikace se shodují v tom, že základním úkolem rodičů je dítěti zajistit pocit bezpečí, náklonnosti a poskytovat dítěti kvalitní vzory pro jeho další vývoj. V novějších publikacích se v oblasti rodičovských rolí tolik nerozlišuje mezi matkou a otcem, zatímco ve starších zdrojích je v souvislosti s výchovou dítěte více zmiňována matka.

2.1. Role matky ve vývoji dítěte

Studium a popis vztahu mezi matkou a dítětem má v psychologii významnou tradici. Pro zkoumání rané interakce mezi matkou a dítětem měly zásadní vliv myšlenky psychoanalýzy, jejímž zakladatelem je S. Freud. Na psychoanalytickou teorii navazuje mnoho odborníků, kteří se zabývali vztahem mezi matkou a dítětem a vlivem tohoto vztahu na vývoj dítěte.

Mezi autory, kteří navazují na psychoanalýzu, je možné řadit mimo jiné J. Bowlbyho a M. Ainsworthovou, kteří se zabývali attachmentem neboli citovou vazbou mezi dítětem a pečující osobou, nejčastěji matkou. Dále na psychoanalýzu navazují například M. Mahlerová, R.A. Spitz, E.H. Erikson nebo D.W. Winnicott (Kulísek, 2000).

J. Bowlby se ve své práci *“Attachment and loss”* (1969) vymezuje vůči metodě historické rekonstrukce, která byla využívána některými psychoanalytiky. Pro lepší pochopení a popis vztahů v raném vývoji dítěte využívá pozorování interakce mezi matkou a dítětem. Na základě pozorování popisuje J. Bowlby (1969) citovou vazbu jako trvalé emoční pouto, které je charakteristické potřebou dítěte vyhledávat a udržovat blízkost s pečující osobou, především ve stresových situacích. Hlavní funkcí citové vazby je ochrana a bezpečí (Bowlby, 1969).

M. Ainsworthová prováděla dlouhodobá pozorování interakce matek a dětí v terénních i laboratorních podmínkách. Přichází s technikou *“Strange Situation Test”*, pomocí které hodnotí kvalitu citové vazby (Kulísek, 2000). Na základě těchto pozorování byla rozlišena vazba jistá a nejistá. Nejistá vazba byla následně rozdělena na vyhýbavou a vzdorovitou (odmítavou) vazbu. Teorie J. Bowlbyho a M. Ainsworthové týkající se citové vazby byla spojena do ABC systému (Ainsworthová, Blehar, Waters & Wall, 1978; Kulísek, 2000). Z pozorování M. Mainové a J. Solomonové vyšel najevo další typ vazby D popisující vazbu úzkostně-dezorganizovanou, která byla následně do systému přidána (Kulísek, 2000; Main & Solomon, 1990).

Dalším autorem, který navazuje na psychoanalýzu je E. H. Erikson, který zmiňuje mateřskou roli ve svém díle *“Životní cyklus rozšířený a dokončený”* (1997), kde říká, že matka je nejdůležitější osobou ve vývoji dítěte především v kojeneckém věku. Pomáhá dítěti překonat psychosociální konflikt mezi základní důvěrou a nedůvěrou, který v tomto období podle teorie E. H. Eriksona probíhá.

M. Mahlerová popisuje raný vývoj dítěte v dyádě s matkou pomocí procesu separace a individuace dítěte. Separace spočívá v psychickém oddělení dítěte ze symbiotického vztahu s matkou. Individuace je popsána jako vznik unikátního jedince a vytvoření jeho jedinečných charakteristik. Vývoj dítěte rozděluje do tří fází: normální autistická fáze, normální symbiotická fáze a separačně-individuační fáze.

Tento proces je možné charakterizovat jako psychologické zrození jedince, jež je závislé na interakci s matkou. Sebepojetí jedince je dle M. Mahlerové závislé na vztahu mezi matkou a dítětem (Mahler, Bergman & Pine, 1989).

Výše popsané teorie vysvětlují roli pečující osoby, nejčastěji matky, při raném psychickém vývoji dítěte. Poukazují především na důležitost jistoty a bezpečí, kterou pečující osoba dítěti poskytuje. Díky těmto faktorům se může dítě učit a poznávat okolní svět. M. Ainsworthová vyzdvihuje především schopnost matky správně interpretovat signály dítěte a schopnost přiměřeně na signály reagovat (Ainsworthová, Blehar, Waters & Wall, 1978).

S. Hejda a kol. (1973) říkají, že hlavním výchovným činitelem v rodině je matka nebo pečující osoba. Chování matky ovlivňuje chování dítěte, které následně reaguje libostí nebo nelibostí. Dále autoři zmiňují, že hlavním úkolem matky je odstraňovat podněty vyvolávající u dítěte nelibost.

V posledních desetiletích 20. století dochází díky rozvoji technologie k většímu zkoumání prenatalního vývoje. Díky technickému pokroku (sonografie, ultrazvuk, termovize aj.) je možné sledovat fyziologický i psychický vývoj plodu (Šulová, 2005). Na možnost zkoumání prenatalního vývoje dítěte navazují výzkumy, které zkoumají souvislost mezi prožívaným stresem a psychickým vyladěním matky v období těhotenství a postnatálním vývojem psychických funkcí dítěte. Prožívaný distres matky v průběhu těhotenství může mít efekt na behaviorální a psychomotorický vývoj dítěte. Existují také důkazy o souvislosti mezi poporodním stresem matky a kognitivním vývojem dítěte (Kingston, Tough & Whitfield, 2012). Vliv psychického naladění matky během těhotenství na psychický vývoj dítěte zkoumali Z. Matějček, Z. Dytrych a V. Schüller ve své longitudinální studii o nechtěných dětech. Emoční naladění matky během těhotenství je také prediktorem pro její emoční vyladění po porodu. To znamená, že depresivní stavy v průběhu těhotenství mohou predikovat výskyt poporodní deprese, která může ovlivnit rodičovské kompetence matky (Glover & Capron, 2017).

Psychické vyladění matky souvisí s přijetím mateřské role, přijetím dítěte a následně jeho integrací do rodiny (Šulová, 2005). Deprese u matek v 15 a 24 měsících dítěte může mít negativní vliv na exekutivní funkce dítěte ve dvou letech. Pozitivní interakce mezi matkou a dítětem a společná pozornost při aktivitě ukazovala dlouhodobé pozitivní asociace s rozvojem exekutivních funkcí dítěte (Gueron-Sela, Camerota, Willoughby, Vernon-Feagans & Cox, 2018).

2.1.1 Proměny pojetí mateřské role

Vývoj pojetí mateřské role lze sledovat několik století do minulosti. V 18. století bylo přelomové dílo J. J. Rousseaua *“Emil, čili O výchování”*, kde vyzdvihoval rodinné vztahy, moderní rodinu založenou na citech a instinkt matek k výchově a péči o dítě (Badinter, 1998). V průběhu 19. století byla role pečující matky ideálem a téměř normou pro každou ženu. Mateřství se tak stalo neodmyslitelnou součástí života žen. Mateřská láska a cit byly popisovány i v literatuře a díky společenským tlakům se stalo mateřství pro ženy v podstatě povinností (Pátková, 2016).

Pojetí mateřství souvisí také s politickými ideologiemi a společenskými normami. V průběhu 20. století si například v USA a následně v celé západní společnosti prošlo pojetí mateřství mnoha změnami. Z počátku 20. století bylo možné sledovat kritiku mateřské výchovy a péče pod vlivem některých názorů S. Freuda. V dalších letech došlo k vyvracení jeho teorií o vlivu mateřské péče na vznik některých onemocnění. Zhruba v polovině 20. století dochází k vlně nástupu žen do zaměstnání. Ženy již nezastupovaly pouze roli matky a manželky, ale přibyla k tomu role zaměstnankyně. Vlna zaměstnání žen ovlivnila i roli otce ve výchově dítěte. V 60. a 70. letech dochází k feministickému hnutí, které pomohlo ženám definovat své vlastní potřeby. Mimo jiné byla více než dříve akceptována možnost ženy rozhodnout se zda chce, nebo nechce být matkou. Pokud se žena rozhodne být matkou, sama se následně rozhoduje, jak zkombinuje roli matky s dalšími sociálními rolemi, které chce zastávat. Právě myšlenka o vyvracení předepsané podoby nukleární rodiny a genderových rolí se přenesla do konce 20. a začátku 21. století (Vandenberg-Daves, 2014).

V 70. letech 20. století přispěla dostupnost antikoncepce v západním světě k pojetí mateřství jako volby, kdy žena může regulovat a plánovat založení rodiny. Ženy získaly možnost kontroly nad svým tělem, možnost rozhodnout se, zda mít, nebo nemít děti a jak

početnou chtějí mít rodinu (Vandenberg-Daves, 2014). S tímto faktem souvisí demografické proměny mateřství, mezi které patří již výše popsany posun mateřství do vyššího věku prvorodičky, propad porodnosti a plodnosti a vytváření málo početných rodin. Mimo to došlo také k nárůstu dětí narozených mimo manželství (Hašková, 2003).

V oblasti psychologie byla matka brána jako hlavní osoba při výchově a vývoji dítěte a byla více než otec akcentována ve výzkumech mnoha psychologů (J. Bowlby, M. Ainsworthová, M. Mahlerová, R. Spitz, ...). V současnosti se pozornost odborníků častěji soustředí také na roli otce ve výchově a na zapojování otců do péče o dítě.

2.2 Role otce ve vývoji dítěte

L. Šulová (2005), podobně jako E.M. Lamb (1975) a další autoři, považuje za nepřijatelný názor, že otec je méně dokonalou náhražkou či pomocníkem ženy. Naopak označuje otcovskou roli za zcela specifickou a komplementární k roli matky.

V současnosti se výzkumy zaměřují na zkoumání vlivů otce na vývoj dítěte. Zapojení otce ve výchově má například pozitivní vliv na rodičovské kompetence matky. Dále se ukazuje, že matka i otec mají signifikantně pozitivní vliv na vývoj exekutivních funkcí dítěte. Interakce dítěte s otcem přináší dítěti zkušenosti, které mohou napomáhat k lepší schopnosti seberegulaci dítěte (Meuwissen & Carlson, 2015; Meuwissen & Englund, 2016). Matky mají tendenci plnit více ochrannou funkci, a tak právě otcové mohou být protiváhou v přemíře ochrany ze strany matky a poskytují dítěti podněty podporující jeho větší nezávislost (Bakalář, 2002; Meuwissen & Carlson, 2015).

Aktivnější zapojení otce do výchovy, jež zahrnuje především zodpovědnost, angažovanost a přístupnost, se ukázalo jako pozitivní pro well-being matky, dítěte i otce samotného (Twamley, Brunton, Sutcliffe, Hinds & Thomas, 2013). P. Ballnik (2012) potvrzuje stanovisko, že je důležité aktivní zapojení otce do výchovy, ale zároveň přidává důležitost rozdílnosti ve výchovném působení ze strany matky a otce. Jako hlavní přednosti rozdílné výchovy uvádí lepší integraci dítěte do skupin v mateřských školách, vyšší sebevědomí dítěte, lepší schopnost řešení konfliktů nebo kvalitnější navazování a udržování sociálních kontaktů. Zároveň označuje otce jako „*bránu do světa*“. Toto tvrzení souvisí s výzkumem, který sleduje rozdílnost mateřské a otcovské mluvy na dítě z roku 1975, kdy byla popsána tzv. *Gleasonova teorie mostu*, odpovídající tvrzení P. Ballnika (2012) o otcích jako o bráně do světa. V Gleasonově teorii mostu je otec pro dítě

označen jako *“most do společnosti”*. Otec připravuje dítěti složitější situace než matka, ukazuje mu nové podněty a povzbuzuje ho k dosažení úspěchu. Více od dítěte očekává a více narušuje harmonii, například v řeči. Dítě se v interakci s otcem musí více než u matky snažit, aby bylo otcem pochopeno a aby pochopilo otce. Takto otec funguje jako most do společnosti, do které se dítě následně snadněji integruje (Gleason, 1975).

Za atributy dobrého otce respondenti výzkumu uvádějí například to, že je kladným příkladem pro děti, je milující a ukazuje dětem své pocity, udržuje disciplínu, investuje čas do výchovy a tráví s rodinou dostatečné množství času (Carillo, S., Bermúdez, M., Suárez, L., Gutiérrez, M.C. & Delgado, X., 2016).

2.2.1 Proměny pojetí otcovské role

R.A. Warshak (1996) popisuje v souvislosti s vývojem otcovské role tzv. vznik kultu mateřství, který vznikl po studiích J. Bowlbyho, ve kterých popsal vztah dítěte a matky jako ten nejdůležitější pro vývoj dítěte. Na základě některých výzkumů byla role matky při vývoji dítěte více zdůrazňována a málo výzkumů pracovalo s rolí otce. Matka byla považována za primární při výchově a péči o děti, zatímco role otce zahrnovala především ekonomické zabezpečení rodiny (Carillo, S., Bermúdez, M., Suárez, L., Gutiérrez, M.C. & Delgado, X., 2016). Role otce byla označována jako méně významná v raném dětství. Naopak byla zdůrazňována v pozdním dětství při vývoji morálních hodnot a sexuální roli jedince (Lamb, 1975).

Studii E.M. Lamba z roku 1975 R.A. Warshak (1996) označuje za zásadní a přitom mluví o tzv. zapomenutých otcích. E.M. Lamb (1975) upozorňuje na nedostatečnou pozornost věnovanou ve výzkumech vztahu mezi otcem a dítětem. Uvádí výsledky z počátku longitudinální studie, jejíž výsledky ukazují na fakt, že vztah mezi matkou a dítětem a otcem a dítětem se liší kvalitativně. Aktivita s matkou jsou více ochranné, pečující a aktivity s otcem jsou více fyzicky aktivní a obsahují více prvků hry (Lamb, 1975). D.R. Parke a D.B. Sawin (1976) popisují tradiční pohled na otcovskou roli v průběhu novorozeneckého věku dítěte ve čtyřech bodech:

- Otcové nejsou zapojeni do péče o novorozence a zároveň se o výchovu novorozence příliš nezajímají.
- Otcové jsou k novorozencům méně opatrní než matky.

- Otcové upřednostňují nepečující roli a nechávají péči o dítě primárně na matce.
- Otcové jsou méně kompetentní při péči o dítě než matky.

V článku jsou následně uvedeny výsledky observačních studií interakce ve triádě matka-otec-dítě, které oponují výše zmíněným bodům. Tento článek mimo jiné reagoval na opomíjení otců ve výzkumech raného vývoje dítěte.

Vývoj otcovské role v západních zemích je možné popsat ve čtyřech etapách. První etapa popisuje autoritářského otce. Autoritářský otec předává vzory morálky a náboženství. Toto pojetí ukazuje otce jako přísnou autoritu, určující pravidla a hranice celé rodině. Druhá etapa pracuje s tzv. vzdáleným otcem, jehož role je především ekonomická. Hlavním úkolem otce je finančně zabezpečit rodinu a dítě tak, aby mohla matka dítě vychovávat bez zátěže zaměstnání a starostí o finance. Následovalo pojetí otce jako vzoru mužské role. Otec ve výchově dítěte zastupuje modelovou roli pro mužské chování. Dítě má tak možnost pozorovat rozdílné chování rodičů a vytváří si tak vzorce mužského a ženského chování. V současné době se mluví o konceptu nového otce, který je aktivní ve výchově dětí a pečuje spolu s matkou o dítě již od raného věku. Aktivně se zapojuje jak do chodu domácnosti, tak do výchovy (Pleck, 1987).

Vyšší zájem o celkové postavení otce ve výchově dítěte zdůrazňuje například D. L. McBrideová (2016) ve svém článku. Odkazuje přitom na fakt, že i ve zdravotnictví je důležité podporovat otce v péči o dítě a vytvářet tak na základě dnešních výzkumů pro otce přátelštější prostředí. Zároveň zmiňuje vznikající hnutí podporující zapojení otců do výchovy a vznik tzv. nového otce. Označení “nový otec” zpochybňuje R. Dudová (2006) tím, že toto pojetí otce je zmiňováno již od počátku 20. století, tudíž to není nový pohled, v čemž vidí jistou rozporuplnost v nahlížení na otce.

E. Bakalář (2002) se ve své knize vymezuje vůči feminismu, který vnímá jako ideologii, která má zásadní vliv na změny v pojetí otcovské role a která je charakteristická narušováním patriarchy a tradiční rodiny. Zároveň říká, že v minulosti byla otcovská role brána víceméně kladně, zatímco v průběhu posledních let se pod vlivem ideologií mění celkový pohled na otcovskou roli a přidávají se negativní konotace.

E. Bakalář (2012) uvádí současné negativní zpracování otců v kinematografii, literatuře apod. Proměny pojetí otcovské role úzce souvisí s proměnami mateřské role a celkovými proměnami rodiny. Rodičovské role a systém rodiny reagují na společenské tlaky a normy.

3. Výchova v rodině

Výchovu lze popsat jako záměrné, systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka. Je podmíněno cíli určité skupiny a kultury. V procesu výchovy se utvářejí postoje a způsoby chování člověka (Hartl & Hartlová, 2010). Výchova se také vymezuje jako působení vychovatele nebo výchovné instituce. K výchově se využívá různých výchovných metod a prostředků. Nejčastěji se o výchově mluví v souvislosti s působením na dítě. Do výchovy dítěte nezasahují pouze rodiče, ale také učitelé, vrstevníci, média aj. (Čáp, 1993).

Takto vymezenou a definovanou výchovu je možné najít ve velkém množství odborné literatury. K tomu se v populárně naučné literatuře přidávají názory a doplnění, která jsou ovlivněna kulturním a společenským obdobím. V knize *“Duševní vývoj a výchova dítěte”* z roku 1959 je výchova definována podobně jako ve slovníku P. Hartla a H. Hartlové (2010) s větším akcentem na cíle společenských potřeb. Autoři uvádějí, že právě podmíněnost společenskými potřebami vysvětluje fakt, že neexistuje univerzálně platná výchova pro všechna období a v každé době bude dítě vychováváno jinak. Cíl výchovy je v této knize stanoven jako *“všestranný vývoj osobnosti, která bude ochotně stavět své síly do služeb společnosti a osvojí si ty mravní normy, jež určuje charakter nových socialistických vztahů”* (Teyschl & Brunecký, 1959, s. 36). V knize *“Vedení domácnosti a výchova v rodině”* z roku 1973 je hlavní výchovné působení na dítě připisováno matce, která se o dítě stará, uspokojuje jeho potřeby a reaguje na signály, které dítě vysílá. Později se do výchovy přidává i otec (Hejda a kol., 1973).

V současné době vzniká mnoho populárně naučných knih o výchově, které mohou rodiče běžně sehnat v knihkupectvích. V knize *“Jak být dobrým rodičem”* je výchova popsána jako přijetí dítěte se všemi jeho zvláštnostmi a nepodmíněnou láskou. Výchova je popsána jako záležitost srdce a trpělivosti. Rodičům je výchova popisována jako láska bez ohledů, bytí dítěti k dispozici a respektování dítěte (Prekop, 2010).

R. Dudová (2006) říká, že cílem výchovného působení rodičů na dítě již není morální modelování dítěte, ale objevování jeho talentů a rozvoj osobnosti dítěte. Tento fakt klade na rodiče nové požadavky, dochází ke změnám rodičovských rolí podobně jako kontextu, ve kterém tyto proměny probíhají.

3.1 Výchovné styly a jejich vliv na vývoj dítěte

Výchova probíhá interakcí mezi dospělými a dítětem a je popisována jako multidimenzionálně podmíněný a komplikovaný proces. Působení rodičů na děti může mít mnoho podob, a tak vzniklo několik modelů popisujících styly výchovy. Každý styl zahrnuje klíčové momenty výchovné interakce, vzorce komunikace mezi rodiči a dětmi a využití strategie v určitém výchovném stylu (Gillernová, 2011).

Výchovné styly jsou determinovány třemi možnými faktory. Prvním jsou společenské a historické podmínky. V každém historickém období působí na společnost ekonomické, politické a kulturní faktory, které ovlivňují mimo jiné i styly výchovy a výchovné tradice. Druhým činitelem je osobní zkušenost a vlastnosti rodičů. Výchovný styl rodičů je ovlivněn jejich zkušeností z doby, kdy sami byli vychováváni. Mohou se identifikovat s výchovou svých rodičů a napodobovat jejich výchovné strategie, nebo naopak využijí výchovu svých rodičů jako negativního vzoru a snaží se vychovávat jinak nebo přesně naopak, než byli sami vychováváni. Rozdílný styl výchovy mohou využívat také lidé s rozdílnými temperamentovými rysy a vlastnostmi. Třetím činitelem jsou vlastnosti, zkušenosti a chování vychovávaných dětí (Belsky 1984; Čáp, 1993; Čáp, 1996).

Pro studium výchovných stylů byl zásadní výzkum K. Lewina, R. Lippitta a R.K. White z roku 1939. Na tento výzkum následně navázali další autoři, mezi které patří například manželé R. a M. Tauschovi v Německu, E.S. Schaefer nebo D. Baumrindová (Čáp, 1996). V českém prostředí navázal na studium způsobů výchovy například J. Čáp a jeho kolegové.

3.1.1 Model stylů výchovy K. Lewina

V první polovině 20. století popisují K. Lewin a jeho spolupracovníci (1939) tři styly výchovného působení: autoritativní, demokratický a *“laissez-faire”* neboli liberální, volný. Po emigraci z Německa do USA si K. Lewin všiml rozdílů v postojích k dětem a rozdílů ve způsobech výchovy. V Německu byla výchova založená na vedení dospělým,

na nesamostatnosti a podřízenosti dítěte. V USA naopak rodiče brali dítě jako sobě rovného a vychovávají ho k vyšší samostatnosti a podporují jeho vývoj (Čáp, 1993). Tento fakt byl inspirací pro provedení výzkumů výchovného řízení.

V modelu K. Lewina je pro popis použita pouze dimenze řízení, ale není zakomponován emoční vztah mezi dospělým a dítětem. Autoritativní řízení je založeno na přísném vedení dospělého, který činí veškerá rozhodnutí a dítěti dává instrukce a pokyny. Demokratický styl je založen na diskuzi a společném rozhodování, zatímco liberální styl (*laissez-faire*) je založen na rozhodování dítěte. Vychovatel pouze sděluje potřebné informace a pomáhá dítěti, nijak ale nezasahuje do samotného rozhodování. Tento model byl vytvořen na základě výzkumu, kdy bylo pozorováno několik skupin dětí, které byly po dobu šesti týdnů vedeny výše zmíněnými výchovnými styly v rámci společné zájmové činnosti. Z výzkumu vyplývá, že autokratické vedení vede k vyššímu napětí, dráždivosti a agresivitě vůči ostatním členům skupiny. Děti ve skupině s autokratickým vedením reagovaly dvěma způsoby. V prvním případě byly apatické, submisivní a závislé na vedoucím skupiny. Druhou variantou bylo agresivní chování a bouření se vůči autoritám. Naopak díky demokratickému stylu vedení se zlepšily pracovní výsledky, chování dětí i vztahy mezi dětmi (Lewin, Lippitt & White, 1939). V dalších modelech již autoři přidávají dimenzi emočního vztahu, která v modelu K. Lewina chybí.

3.1.2 Model čtyř stylů výchovy D. Baumrindové

D. Baumrindová popsala model původně tří stylů výchovy: autoritářský, autoritativní (později autoritativně vzájemný) a liberální (shovívavý, permissivní) styl (Baumrind, 2005). Autoritářský styl výchovy je založen na poslušnosti dítěte, pevném dodržování pravidel s vysokými nároky ze strany rodičů. V autoritářské výchově je kladen důraz na poslušnost, dodržování pravidel a přísnost rodičů. Rodiče využívající autoritativní styl výchovy jsou asertivní a nastavují pevné hranice, zároveň dítě podporují a akceptují jeho přání a potřeby. Je to styl racionální, kdy rodiče s dítětem aktivně komunikují a uznávají individualitu dítěte. Liberální (shovívavý, permissivní) styl výchovy je charakteristický vysokou akceptací dítěte, přijímáním a emoční podporou. Jedná se o nedirektivní, nekontrolující výchovu. Požadavky na dítě jsou malé, stejně jako kontrola ze strany rodičů. (Baumrind, 1991; Gillernová, 2011).

Do modelu byl po dalších výzkumech přidán čtvrtý způsob výchovy a to způsob zanedbávající. Zanedbávající styl se vyznačuje lhostejností rodičů a nízkou podporou dítěte. Rodiče na dítě nekladou žádné nároky, nekontrolují a nemonitorují aktivity dítěte. Rodiče mohou dítě aktivně odmítat nebo o dítě nejevit zájem. K modelu jsou přidány dimenze emočního vztahu a řízení. Emoční vztah může být odmítající nebo akceptující, styl řízení je buď náročný, kontrolující nebo nenáročný, nekontrolující (viz tabulka).

Rodiče	odmítající	akceptující
nároční a kontrolující	autoritářský styl	autoritativně vzájemný styl
nenároční a nekontrolující	zanedbávající styl	shovívavý styl

Tab. 1 *Model čtyř stylů výchovy* (převzato z Gillernová, 2011, s. 123)

Na základě rozdělení výchovných stylů dále D. Baumrindová (1991) popisuje souvislost mezi stylem výchovy převládajícím v rodině a problémovým chováním dítěte v období dospívání. Rozšiřuje popsany model stylů výchovy a popisuje rodiny využívající styl autoritativní, demokratický, direktivní, dosti dobrý (v anglické literatuře “*good enough*”), nedirektivní a zanedbávající. Rodina autoritativní vykazuje vysoké nároky na dítě a zároveň vysokou míru emoční podpory. Demokratické rodiny se vyznačují vysokou emoční podporou, průměrnými nároky na dítě a nižší kontrolou požadavků. Direktivní rodiny mají naopak vysokou míru nároků a kontroly, ale nízkou míru emoční podpory dítěte. Dosti dobré rodiny mají průměrné skóre v oblasti emoční podpory i množství nároků a kontroly. Nedirektivní typ se vyznačuje nízkým skóre v oblasti řízení a jsou spíše zaměřeny na emoční podporu, i když skóre v této oblasti je mírně nad průměrem. Zanedbávající rodiny se vyznačují nezájmem o dítě, slabým řízením a nízkou emoční podporou.

V rámci výzkumu bylo zjištěno, že nejvíce problémového chování u adolescentů uvádějí rodiny zanedbávající, dále rodiny nedirektivní. Nejvíce rozvedených rodičů bylo mezi zanedbávajícími rodinami. Rodinné prostředí, které poskytují autoritativní a demokratické typy rodin se ukázalo jako příznivější pro optimální vývoj v adolescenci. Zároveň byli rodiče využívající demokratický styl výchovy dětmi vnímáni jako více milující a mající na ně větší vliv (Baumrind, 1991).

V novějších výzkumech byla zkoumaná například souvislost mezi depresivitou a rodičovským způsobem výchovy dle D. Baumrindové u vysokoškolských studentů. Nejvyšší pozitivní korelace byla zjištěna mezi autoritativní výchovou a depresivitou. Zároveň byla zjištěna pozitivní korelace mezi depresivitou a odmítající citovou vazbou, která byla popsána v kapitole 2.1. Role matky ve vývoji dítěte. Autoři uvádějí, že výchovný styl může být významným prediktorem možného budoucího problémového chování dítěte, jeho psychosociálního vývoje a zdraví (Ebrahimi, Amiri, Mohamdlou & Rezapur, 2017).

S využitím modelu výchovných stylů dle D. Baumrindové byl v USA proveden výzkum sledující souvislost mezi stylem výchovy a školními výsledky. Negativní vliv na školní výsledky i délku školní docházky může mít zanedbávající výchovný styl. Ve školních výsledcích a délce školní docházky se ukazuje jako optimální autoritativně vzájemný styl (v porovnání se shovívavým i zanedbávajícím stylem). Autoritářský styl výchovy potvrdil hypotézu výzkumu a v souvislosti se školními výsledky a délkou školní docházky se ukazuje jako nejlepší. To je možné vysvětlit převládajícími požadavky, kontrolou a důrazem na výkon spojených s autoritářským stylem (Majumder, 2016).

3.1.3 Model devíti polí způsobů výchovy v rodině J. Čápa

V českém prostředí se využívá Čápův *“Model devíti polí způsobu výchovy v rodině”*. Spolu s B. Rotterovou se J. Čáp zaměřil v druhé polovině 20. století na zkoumání aktivit mládeže ve volném čase. Ve výzkumu se zajímali mimo jiné o formování a výchovu mládeže ve volnočasových aktivitách a sociálních vztazích, dále o aktivitu osobnosti a její výchovu nebo o vzájemném působení činnosti dospělých a mládeže (Rotterová & Čáp, 1976). Z důvodů nedostatků dříve využívaných modelů začali autoři pracovat na komplexnějším modelu. Nejprve vznikl model čtyř komponentů výchovy a jejich kombinací, z kterého byl následně vytvořen model dvanácti polí. U tohoto modelu byly v praxi zjištěny nedostatky, a tak následnou analýzou kazuistik vznikl analyticko-syntetický model, který je nazýván *“Model devíti polí způsobů výchovy v rodině”* (Čáp, 1996).

J. Čáp popisuje, podobně jako D. Baumrindová, dvě dimenze, emoční vztah a výchovné řízení. V rámci obou dimenzí popisuje dvě protikladné komponenty, jejichž následnou kombinací vzniká možnost zařadit způsob výchovy do devíti polí, které

znázorňují způsob výchovy v rodině. Dimenze emočního vztahu je tvořena kladnou a zápornou komponentou. Následně tedy emoční vztah může být kladný (v některých případech až extrémně kladný), střední, záporně kladný a záporný. Dimenzi řízení tvoří komponenta požadavků a volnosti. Požadavky tvoří především nároky, které rodiče kladou na dítě, zatímco volnost ve výchově popisuje následnou kontrolu plnění požadavků. Na základě těchto komponent může vzniknout silné, střední, slabé a rozporné řízení (Čáp, 1996).

Emoční vztah	Výchovné řízení			
	Silné	Střední	Slabé	Rozporné
Záporný	1		2	3
Záporně kladný	9			
Kladný	4	5	6	7
Extrémně kladný			8	

Tab. 2 Model devíti polí způsobu výchovy v rodině (převzato z Gillernová, 2011, s. 124)

Jednotlivá pole charakterizují určitý styl výchovného působení. První pole zahrnuje projevy autoritářské výchovy s velkým akcentem na množství požadavků, chybí akceptace dítěte a jeho potřeb. Druhé pole zahrnuje liberální, volnou výchovu spojenou s lhostejností k dítěti a jeho potřebám. Třetí pole je charakteristické velkým množstvím požadavků a nízkou kontrolou, což vede k rozpornému vnímání řízení. Čtvrté pole popisuje výchovu přísnou, ale zároveň laskavou. Dítě popisuje rodiče jako přísné a důsledné, ale laskavé. Zároveň dítě akceptuje požadavky rodičů. Výchova v pátém poli je demokratická, je zde přiměřené množství požadavků a v rodině panují přátelské vztahy. Šesté pole popisuje laskavou výchovu bez požadavků. Tento styl výchovy může vést k nižšímu vývoji svědomitosti u dítěte. Sedmé pole je charakteristické kladným emočním vztahem, ale zároveň řízení je založeno na velkém množství požadavků, ale malé kontrole jejich plnění. Osmé pole je určeno kamarádským vztahem a dobrovolným dodržováním norem. Povinnosti jsou plněny bez připomínání a kontroly. Deváté pole je určeno především rozdílným emočním vztahem ze strany matky a otce.

Vztah s jedním rodičem je popisován jako kladný až extrémně kladný, zatímco s druhým jako záporný (Čáp, 1996; Wedlichová, 2006). Na základě tohoto modelu byl vypracován standardizovaný *“Dotazník pro zjišťování způsobů výchovy v rodině”* (Čáp, 1996).

3.2 Proměny výchovy

V předešlých kapitolách byly popsány proměny rodiny, mateřské a otcovské role. Determinanty ovlivňující tyto proměny jsou shodné s těmi, které uvádí J. Čáp (1993; 1996) a J. Belsky (1984) v souvislosti s výchovou. S proměnami rodiny a rodičovských rolí se také mění využívané a preferované styly výchovy.

V Evropě byl v minulosti častý styl výchovy založený na záporném emočním vztahu a silném řízení. Tímto stylem docházelo k formování poslušné osobnosti a pasivně přizpůsobeného jedince, který byl prospěšný společnosti. Tento přístup byl kritizován významnými mysliteli jako byl například již zmíněný J.J. Rousseau nebo J.A. Komenský. Kritika autoritářského stylu výchovy pokračovala až do počátku 20. století. Některá novější pojetí mohla dosáhnout až do extrémního opaku, kdy byla doporučována absolutní svoboda dítěte, neomezování jeho potřeb a využití volné a antiautoritativní výchovy (Čáp, 1993).

Sledování výchovných stylů má u nás výzkumnou tradici. Jedním z prvních rozsáhlých výzkumů byl již zmíněný výzkum zaměřený na souvislost mezi volnočasovými aktivitami, formou jejich realizace a výchovnými styly v rodinách (Rotterová & Čáp, 1976). Velmi často je v rámci výzkumů pracováno se zmíněným *“Dotazníkem zjišťování stylů výchovy v rodině”* J. Čápa. Na katedře psychologie FF UK bylo v průběhu let realizováno mnoho výzkumů v rámci diplomových a rigorózních prací. Ve výzkumech byl kladen důraz na oblasti výchovného působení rodičů na děti a ukazoval se zvyšující se trend vnímaného slabého výchovného řízení v rodinách (Gillernová, 2011).

V letech 2000-2002 došlo k významnému výzkumnému šetření v oblasti výchovných stylů. Ke sběru dat byl také využit Čápův *“Dotazník zjišťování výchovných stylů v rodinách”*. Výzkumný soubor tvořilo 2162 respondentů ve věku 11-18 let. Z výsledků vychází, že nejčastější výchovný styl v rodinách je charakterizován středním (blíže ke kladnému) emočním vztahem matky, středním emočním vztahem otce spolu se slabým výchovným řízením obou rodičů (Gillernová, 2009).

Při srovnání výsledků výzkumného šetření rodičovských stylů v České republice z let 1991 a 2002 bylo zjištěno, že nejsou signifikantní rozdíly v oblasti emočního vztahu, zatímco v oblasti řízení otců i matek dochází k statisticky významnému posunu od silného ke slabému výchovnému řízení (Gillernová, 2011).

V roce 2006 byl realizován výzkum se 711 studenty středních škol, gymnázií a vysokých škol ve věku mezi 15-24 lety. V rámci výzkumu byl mimo jiné sledován i výchovný styl v rodině využitím dotazníku J. Čápa. Nejčastější výchovný styl u dívek byl charakteristický extrémně kladným emočním vztahem a slabým řízením (8. pole), u chlapců styl charakteristický záporným emočním vztahem a rozporným výchovným řízením (3. pole). Nejčastěji byl emoční vztah vnímán u chlapců záporný (41,4 %) a u dívek extrémně kladný (33,6 %). Výchovné řízení bylo u chlapců i u dívek nejčastěji vnímáno jako slabé (dívký 48,3 % a chlapci 49 %). Výsledky výzkumů do začátku 90. let naznačují více silné a střední výchovné řízení, zatímco od 90. let se zvyšuje počet rodin se slabým výchovným řízením (Wedlichová, 2006).

Posun k slabému řízení se objevuje v rodinách, ale například ve školách nikoli. Rodiče poskytují dítěti více volnosti než například učitelé v mateřských školách. To je mimo jiné způsobeno tím, že učitelé v mateřských školách mají na starost více dětí, a tak nemohou uplatnit individuální přístup k dítěti. Volnost ve výchově v rodinách hodnotí učitelé negativně, především kvůli tomu, že děti nejsou zvyklé na dodržování pravidel (Berthótyová, 2009).

4. Úspěšné rodičovství

Rodičovstvím vzniká pro oba partnery nová situace, která může přinášet pocit vzájemnosti, sdílení a naplňování životních potřeb dětí i rodičů (Šulová, 2011). Rodičovství začíná již před nebo při těhotenství a trvá do konce života. Většinou chtějí rodiče pro své děti to nejlepší (aby byly zdravé, v bezpečí, šťastné apod.), ale zároveň si nemusí být jistí tím, jak těchto cílů dosáhnout. Přesto se při výchově a působení na dítě snaží být “dobrým” nebo “úspěšným” rodičem (Smith, 2010). Představa toho, co je úspěšný rodič se liší u různých skupin rodičů, mezi odborníky i napříč generacemi. Úspěch jako takový by bylo možné vymezit jako pozitivní výsledek při plnění určeného cíle. Zároveň pocit úspěchu může být ovlivněn jeho subjektivním vnímáním a časem.

Úspěšné rodičovství je v některých výzkumech spojováno se senzitivitou a reakcemi rodiče k signálům dítěte, zároveň je k tomu připojeno, že by rodič neměl být v nadměrném stresu a měl by mít sociální oporu ze strany svých blízkých (Smith, 2010). Vliv na styl výchovy a rodičovství mají i osobnostní charakteristiky rodiče.

S využitím pětifaktorového modelu Big Five, zahrnující otevřenost, svědomitost, extraverci, přívětivost a neuroticismus, byla zkoumána souvislosti mezi jednotlivými faktory a rodičovstvím. Z výzkumu bylo zjištěno, že vyšší úroveň extraverce, přívětivosti, svědomitosti, otevřenosti a nižší úroveň neuroticismu rodiče souvisí s kladným emočním vztahem a vyšší kontrolou. Vyšší úroveň přívětivosti, otevřenosti a nižší úroveň neuroticismu významně souvisí s vyšší podporou autonomie dítěte ze strany rodičů (Prinz, Stams, Deković, Reijntjes & Belsky, 2009).

Stejně jako rodina, rodičovské role a výchova si i pojetí úspěšného rodičovství prochází změnami v průběhu času. Z analýzy rozhovorů s rodiči a prarodiči, pocházejících z Edmontonu v Kanadě, vychází čtyři hlavní témata, ve kterých respondenti vidí zásadní proměny. První proměnou je zapojení rodičů do života dítěte. Dříve bylo více společensky akceptováno, když dítě trávilo čas se svými vrstevníky mimo domov bez dohledu rodičů, zatímco v dnešní době rodiče uvádějí, že by byli považováni okolím za nezodpovědné. Druhou proměnou je zapojování dětí do mimoškolních aktivit, kdy děti v dnešní době mají více strukturované a organizované mimoškolní aktivity. Další proměnou je vnímaná bezpečnost svého okolí. Rodiče i prarodiče uvádějí, že díky médiím mají pocit, že je v jejich okolí méně bezpečno než dříve, a tak nechtějí svým dětem umožnit trávit příliš

času mimo domov bez jejich dohledu. Přitom rodiče reflektují, že dříve se k rodičům nedostávalo tolik informací o nebezpečí jako dnes. Pocit, že dětem hrozí více nebezpečí než dříve může být způsoben vyšší informovaností o dění ve společnosti. Poslední proměnou je strach z toho, že rodiče budou souzeni na sociálních sítích ostatními rodiči (Pynn, Neely, Ingstrup, Spence, Carson, Robinson & Holt, 2019).

V některých výzkumech se ukazuje, že společnost má velký vliv na rodičovské styly a na vnímání úspěšného rodičovství. V následujících podkapitolách je vymezeno, z jakých úhlů pohledu je možné nahlížet na termín “úspěšný rodič”. Na termín úspěšný rodič je možné nahlížet například jako na dokonalého rodiče, který nikdy nedělá chyby. Dalším pohledem může být koncept dosti dobrého rodiče, který je inspirován D.W. Winnicottem. Dosti dobrý rodič je zjednodušeně ten, který dítěti poskytuje více dobrých než špatných zážitků, zároveň ale není v kompetenci rodiče zabránit veškerým negativním podnětům působící na dítě. Dosti dobrý rodič někdy dělá chyby, ale dokáže je přiznat sám sobě i dítěti a dokáže o nich s dítětem komunikovat.

4.1 Koncept dokonalého rodiče

Dříve rodiče při výchově spoléhali na vlastní intuici a na pár odborných knih, které byly většinou psány pediatry. Pro pomoc a podporu se rodiče mohli obrátit na své rodiče, rodinu nebo přátele. V posledních několika desetiletích vychází velké množství zdrojů, ze kterých mohou rodiče při výchově čerpat. Jsou to především populárně naučné knihy o výchově, články v časopisech, internetové články a diskuze, televizní pořady a další (Smith, 2010). V těchto médiích je možné se dozvědět, jaké jsou zásady správné výchovy, jak být dobrým rodičem, “desatero správného rodiče” apod. Pod tlakem těchto článků může u rodičů vznikat pocit, že by měli být dokonalými rodiči, nikdy nechybovat a připravit pro dítě ideální prostředí bez pocitu frustrace (Pedersen, 2016; Teichmanová, 2014). To je tedy i jeden z možných způsobů, jak může být dnešními rodiči vnímáno úspěšné rodičovství. Úspěšný rodič jako dokonalý, bezchybný a téměř nedosažitelný konstrukt společnosti.

Názory na to, co je to dobré rodičovství a jak se chová úspěšný rodič, se mohou lišit mezi odborníky i mezi rodiči. Při dotazování 19 odborníků (právníci, sociální pracovníci, psychologové a další) bylo pomocí zakotvené teorie zjištěno šest základních atributů dobrého rodiče. Mezi tyto atributy patří vhléd, ochota a schopnosti rodiče,

rozlišení každodenních a dlouhodobých potřeb dítěte, upřednostnění potřeb dítěte před svými potřebami, pevná citová vazba a konzistence versus flexibilita rodičů (Eve, Byrne & Gagliardi, 2014).

Vymezením a vyjmenováním určitých vlastností, které musí splňovat úspěšný rodič, může dojít k tomu, že vzniknou určité “škatulky” vlastností, do kterých se rodiče musí vejít, aby splnili nároky na dobrého, úspěšného rodiče. Koncept dokonalého rodiče je často prezentován v médiích, což je blíže popsáno v podkapitole 4.3. Obraz úspěšného rodičovství v médiích.

4.2 Koncept dosti dobrého rodiče

Koncept dosti dobré matky (v anglické literatuře *good enough mother*) popsal britský psychoanalytik D.W. Winnicott. V terminologii psychoanalytické teorie popisuje dosti dobrou matku v souvislosti s přechodem dítěte od tzv. principu slasti k principu reality. Dosti dobrá matka je ta, která se aktivně adaptuje na potřeby dítěte. Adaptace se s rostoucím věkem dítěte snižují, podle rostoucí schopnosti dítěte pracovat se selháním a tolerovat výsledky frustrace. Tím, že matka občas selže při reakcích na potřeby dítěte, se dítě setkává s prožitím frustrace, ze kterého čerpá cenné zkušenosti pro život. Dítě zjišťuje, že prožití frustrace má časový rámeček, využívá fantazii, vzpomínky a integruje minulost, současnost a budoucnost (Winnicott, 1953). D.W. Winnicott se touto teorií vymezuje vůči bezchybné, dokonalé výchově, která nedodává dítěti potřebné zkušenosti. Koncept dosti dobré matky se rozšířil na pojetí dosti dobrých rodičů, rodiny i na další koncepty i mimo obor psychologie. Koncept dosti dobrého rodiče může být popsán jako druhá možnost nahlížení na úspěšné rodičovství.

K pojetí dosti dobrého rodiče odkazuje ve svém článku I. Teichmanová (2014), ve kterém rodičům radí, aby se nenechali unést proudem očekávání společnosti a konstruktem dokonalého rodiče. Reflektuje také očekávání podávání skvělých výkonů ve všech aspektech života. Hlavní myšlenkou článku je, aby rodiče jednali podle své intuice, byli dítěti oporou, ale aby zároveň dávali dítěti prostor pro jeho vlastní vývoj. Zároveň odkazuje na vnitřní spokojenost a well-being rodiče jako na pozitivní faktor při výchově.

K tomuto konceptu se přiklání i psychoanalytik P. Pöthe, který ve své přednášce *“Etické hranice rodičovství”* (2018) z cyklu *“Člověk v dialogu”* říká, že rodičovství je nevědomé a přirozené. Pod tlakem dnešní doby, článků a knih, které rodiče čtou, se z rodičovství stává věc vědomá, což může být na škodu. Zároveň zde radí rodičům, aby byli raději dosti dobrými rodiči a nesnažili se o dokonalost.

4.3 Obraz úspěšného rodičovství v médiích

V podkapitole 4.1. Koncept dokonalého rodiče bylo zmíněno, že v současné době se objevuje stále více zdrojů, ze kterých mohou rodiče čerpat. Zároveň představy společnosti o dobrém, úspěšném rodiči vytváří na rodiče tlak. V různých zdrojích je možné nacházet rady pro rodiče, které slibují jako výsledek vychované, vyrovnané a sebejisté dítě. Rodiči mohou být tyto rady vnímány jako zásadní a mohou mít pocit, že je musí splňovat, aby byli úspěšnými rodiči (Dolev & Zeedyk, 2006). Ačkoliv je například v časopisech o výchově a rodičovství velkém množství titulků adresováno na oběma rodičům, většinou byly články vybrané do výzkumu mířeny spíše na matky než na oba rodiče, což příliš neodpovídá trendu zapojování otců do výchovy, který probíhá v západních zemích (Sunderland, 2006). Časopisy často píšou rady pro rodiče s předpokladem homogenity a nepočítají s individuálními rozdíly v jednotlivých rodinách. Zároveň jednotlivé rady nedávají prostor k chybám a mohou působit tak, že selhání rodiče může významně ohrozit dítě. Nakonec mohou mít rodiče pocit, že existují určitá pravidla, dle kterých je nutné se řídit, aby byli úspěšnými rodiči (Dolev & Zeedyk, 2006).

Od dobrého rodiče se v médiích očekává, že bude pečovat o well-being dítěte, o jeho duševní i fyzické zdraví a vývoj, školní aktivity, volnočasové aktivity a prázdniny. Měl by mít přehled o možných nebezpečích, které mohou ohrozit dítě, o jeho potřebách a musí dítěti pomáhat uspět. Dalším doporučením pro dobrého rodiče je brát na vědomí, že může být stále lepší a musí pracovat na tom, aby se neustále zlepšoval. Rodiče by měli naučit děti kontrolovat své chování, respektovat ostatní, zvládat frustrace, kontrolovat vztek a verbalizovat své pocity. Součástí dobrého rodičovství je převzetí zodpovědnosti za vývoj sociálních kompetencí dítěte. Rodič by měl být zapojený do života dítěte, ale ne příliš zapojený, aby dítě nestresoval. Dobrý rodič jde příkladem a ukazuje dítěti, co to znamená být dospělý a zodpovědný atd. (Assarsson & Aarsand, 2011).

Prostřednictvím analýzy internetové diskuze na portálu “*Mumsnet*” byl zjišťován aktuální pohled diskutujících matek ve Velké Británii na téma “dobré a špatné matky”. Matky se zde víceméně distancovaly od pojetí dokonalé a perfektní matky. Většina matek popisovala dobrou matku jako milující, trpělivou a podporující své dítě. Zároveň je dobrá matka popsána jako pracující mimo domov, čas od času může ztratit kontrolu a na děti se zlobit, může potřebovat podporu od druhých a neměla by se bát si říct o pomoc. Zároveň bylo zjištěno, že většina příspěvků týkajících se pojetí dobré matky reagovala na prezentaci tohoto fenoménu v médiích, například v televizním pořadu, časopisu apod. Dalším zjištěním byl fakt, že fenomén dokonalé matky, intenzivního mateřství a společenské názory na výchovu u některých vyvolaly pochybnosti o svém rodičovském působení. Populární bylo pojetí dosti dobré matky (Pedersen, 2016).

Mezi rodiči je častější využívání sociálních sítí při vyhledávání podpory a pochopení při rodičovství. Nejčastěji je využíván Facebook a internetové diskuze a blogy o výchově. Jako nejčastější důvod pro využití sociálních sítí je uváděno získání specifické informace a rady ohledně výchovy od jiných rodičů, kteří jsou nebo byli ve stejné situaci. Rodiče si prostřednictvím internetových diskuzí mohou zvyšovat vlastní sebehodnocení (Haslam, Tee & Baker, 2017). Někteří rodiče dále uvádějí, že mají tendenci srovnávat se s rodiči na sociálních sítích. Vzhledem k tomu, že v dnešní době je na sociálních sítích často sdíleno, co rodiče podnikají se svými dětmi, mohou mít někteří rodiče pocit, že musí dělat více a být lepší. Zároveň uvádějí strach z toho, že mohou být souzeni a hodnoceni na sociálních sítích (Pynn, Neely, Ingstrup, Spence, Carson, Robinson & Holt, 2019).

V médiích se prezentuje obraz úspěšného rodiče prostřednictvím vlastností, které musí splňovat. Jak bylo naznačeno v této kapitole, doporučovaných vlastností je obrovské množství. Právě to může působit na rodiče formou společenského nátlaku, kdy při nesplnění uvedených kvalit mohou být společností nebo sebou zpochybňovány jejich rodičovské kompetence, snižováno jejich sebehodnocení a zároveň zvyšován tlak na změnu svého rodičovského působení dle obrazu společnosti. Dalším důsledkem může být to, že vznikají nové formy rodičovského působení na dítě. V zahraniční literatuře se často mluví o tzv. hyperprotektivní výchově.

4.4 Hyperprotektivní rodičovství

V zahraniční literatuře je často v rámci výzkumů rodičovských stylů pracováno s modelem D. Baumrindové, který je popsán výše. Zároveň se objevují názory, že hyperprotektivní styl výchovy se stále více rozšiřuje mezi rodiči a měl by být více zkoumán jako nově vznikající podtyp již popsaných stylů rodičovství (Jansen, 2015). Do hyperprotektivních stylů rodičovství patří mimo jiné tzv. *helicopter parenting*. Tento styl rodičovství je možné charakterizovat tím, že se rodiče snaží vyřešit veškeré problémy dětí a chránit je před možným nebezpečím a stresovými situacemi (Jansen, 2015). Tento styl je dále spojován s vysokou regulací aktivit dítěte, strukturou volnočasových aktivit, úkolů a kontrolou chování dítěte. Je spojováno s vysokou mírou emoční podpory a kladného emočního vztahu, vysokou kontrolou a nízkou autonomií dítěte (Padilla-Walker & Nelson, 2012; Hong, Hwang, Kuo & Hsu, 2015). Rodiče jsou připodobňováni k helikoptěře v souvislosti s tím, že kolem dítěte neustále krouží, aby mohl o dítě pečovat a hlídat ho.

Vzhledem k tomu, že zapojení do aktivit dítěte, ochrana, náklonnost a další atributy hyperprotektivní výchovy jsou zmiňovány jako aspekty dobrého nebo úspěšného rodičovství, je otázkou, zda rodiče pod tlakem těchto rad neposkytují dětem “příliš dobrých” zkušeností a zážitků a nechrání je až příliš (Padilla-Walker & Nelson, 2012).

Byla zjištěna souvislost mezi hyperprotektivní výchovou a prokrastinací u studentů středních škol. Dále tato forma výchovy korelovala s nízkou schopností seberegulace u dětí. To může být způsobeno tím, že je dítě zvyklé, že rodiče problémy vyřeší a nemusí se tak bát stresových situací (Hong, Hwang, Kuo & Hsu, 2015). U studentů vysoké školy byla zjištěna souvislost mezi hyperprotektivní výchovou, depresivitou a nízkým self-efficacy. Studenti uváděli, že by preferovali více volnosti ve výchově a při rozhodování o jejich aktivitách (Darlow, Norvilitis & Schuetze, 2017).

Při faktorové analýze se tzv. *helicopter parenting* ukázalo jako samostatný faktor, pozitivně korelující, ale oddělený od behaviorální a psychologické kontroly. Zároveň je tento rodičovský přístup spojován s negativními i pozitivními aspekty vztahu mezi rodičem a dítětem. Mezi kladné patří to, že rodiče mají k dítěti kladný vztah a jsou ve výchově angažováni. Negativním aspektem je nedostatečné poskytování autonomie a volnosti dítěti, spolu s přehnanou až intrusivní kontrolou (Padilla-Walker & Nelson, 2012).

Do hyperprotektivních stylů výchovy je možné dále řadit například rodiče, zahrnující své děti všemi materiálními potřebami, po kterých děti touží (v anglické literatuře *“little emperor”* parents), rodiče akceptující pouze výjimečné úspěchy svých dětí (v anglické literatuře *“tiger moms”*) nebo rodiče přihlašující své děti do několika mimoškolních aktivit, aby jim poskytli výhodu a aby byly napřed oproti svým vrstevníkům (v anglické literatuře označeno jako *“practising concerted cultivation”*) (Jansen, 2015).

K přihlašování dětí do nejrozličnějších aktivit se vyjadřovali i rodiče v rámci kvalitativního výzkumu sledující mezigenerační proměny rodičovství. Někteří rodiče uváděli, že od dobrých rodičů je v současné době očekáváno, že dětem poskytnou příležitost vyzkoušet mnoho různorodých aktivit a dají jim tak výhody, které jejich vrstevníci nemají. Zároveň uváděli strach, aby jejich děti nebyly pozadu nebo přicházely o příležitosti, které mají jiné děti. Se zapisováním dítěte do nejrozličnějších aktivit ale přichází možnost přehlcení dítěte, což může vést ke zvýšení vnímaného a prožívaného stresu (Pynn, Neely, Ingstrup, Spence, Carson, Robinson & Holt, 2019). *Little emperor, tiger mom a concerted cultivation* je asociováno s nižší fyzickou aktivitou u dětí mezi 7-12 lety (Jansen, 2015).

4.5 Intuitivní rodičovství

Při vymezování rodičovství je důležité zmínit intuitivní rodičovství. L. Šulová (2011) uvádí, že nejlepšími rodiči jsou ti, kteří jsou schopni intuice a tzv. intuitivního rodičovství. V 70. a 80. letech byl pojem intuitivního rodičovství vymezován manželi H. a M. Papouškovými. V této době byly málo prozkoumány biologické determinanty a funkční mechanismy rodičovského chování. Výzkumy se zaměřovaly například na pozorování procesu učení dítěte v raném věku. Následovaly výzkumy týkající se rané komunikace a podíl motivačních, emočních a kognitivních procesů v interakci rodiče a dítěte (Koester & Lahti-Harper, 2010; Papoušek & Papoušek, 2002).

Z pozorování rané interakce mezi rodičem a dítětem se ukázalo, že rodiče intuitivně přizpůsobují svou komunikaci na úroveň komunikačních schopností dítěte. V tomto upraveném rámci mohou děti rozvíjet své komunikační schopnosti. Při pozorování novorozeneckého učení se ukázalo, že je dítě motivováno pro spojení s pečujícími osobami. Intuitivní reakce rodičů a schopnosti dítěte jsou dle výzkumů biologicky zakotvené schopnosti a vlastnosti interakce ze strany rodiče a dítěte se vzájemně ovlivňují.

Interakcí mezi rodiči a dětmi dochází k rozvoji komunikačních a později jazykových kompetencí dítěte (Papoušek, 2007).

Řeč zaměřená na dítě se liší od řeči k dospívajícímu nebo k dospělému v několika charakteristikách. Hlas rodiče je zhruba o tři půltóny vyšší, řeč má pomalejší rytmus, intonace je přehnaná a výrazně proměnlivá, rodiče využívají více krátkých slov a častěji je opakují. V komunikaci se objevuje více zvolání, citoslovcí a přezdívek (Papoušek, 2004).

Důležitou roli při intuitivním rodičovství hraje citlivost rodiče k signálům dítěte. Intuice při rodičovství je kompetence, do které je zahrnuto více aspektů rodičovského chování. Jestliže je dítě unavené nebo podrážděné, rodiče intuitivně reagují uklidňováním, snižováním počtu i intenzity podnětů. Pokud je dítě pasivní, tak intuitivně volí strategie, kterými upoutají pozornost dítěte (Koester & Lahti-Harper, 2010).

Rodiče aktivně mění své chování a adaptují své chování na vývojové fáze dítěte. Každou změnu nebo nově naučenou schopnost hodnotí kladně, dítě podporují a oceňují pokroky (Koester & Lahti-Harper, 2010).

Zmíněné výzkumy zjistily, že na rodičovské kompetence je možné nahlížet jako na vrozené predispozice. V souvislosti s intuitivním rodičovstvím je zmiňována schopnost rodiče adekvátně číst a reagovat na signály od dítěte.

4.6 Úspěšné rodičovství z pohledu modelů způsobu výchovy

Rady, které jsou mířeny na rodiče, mohou více či méně vycházet s vědeckých výzkumů a z psychologických teorií. Do konceptu úspěšného rodiče rozhodně patří způsob výchovy v rodině. To, jaký výchovný styl rodič využívá, má vliv na vývoj dítěte. Autoři modelů výchovných stylů označili některé za ideální, optimální nebo vhodné.

Dle modelu K. Lewina (1939) by bylo možné považovat jako nejvhodnější demokratický styl výchovy, který je charakterizován společným rozhodováním dospělého a dítěte, vymezenými hranicemi a vzájemným respektem. Dalo by se tak usuzovat vzhledem k již zmíněným výsledkům jeho výzkumu.

D. Baumrindová (1991) odkazuje na D.W. Winnicota s pojetím dosti dobrého stylu výchovy. Rodiče využívající tento styl mají průměrné skóre v obou dimenzích - emoční i v řízení. D. Baumrindová označuje dosti dobrý výchovný styl za ideální. Vychází z toho, že tento průměrný model by měl zamezit vzniku problémového chování a poskytuje tak adekvátní kompetence v období dospívání. Za ideální by bylo možné považovat i styl

autoritativně vzájemný. Ten je definován pevnými hranicemi, racionální výchovou a respektováním potřeb dítěte. Ideálem tedy je vytvoření pevných hranic, pravidel a norem. Zároveň je důležitý kladný emoční vztah s dítětem, poskytování opory, respektu a porozumění potřebám dítěte.

J. Čáp jako strategii, která vede k příznivému vývoji, označuje výchovu charakteristickou silným nebo středním řízením a kladným až extrémně kladným vztahem (pole 4 a 5). V případě čtvrtého pole vychází v souvislosti s výchovou vyšší skóre svědomitosti, v pátém poli vychází vyšší skóre svědomitosti a stability dítěte (Čáp, 1996).

Zmínění autoři se shodují na tom, že by rodič měl k dítěti kladný emoční vztah. Zároveň se přiklání k silnému nebo střednímu řízení a kontroly plnění požadavků. To znamená, že dle těchto modelů je ideálním případem pevná výchova, s jasně vymezenými hranicemi, kde dítě dodržuje pravidla a rodič kontroluje plnění požadavků. Zároveň rodič poskytuje dítěti sociální oporu, podniká s dítětem společné aktivity, komunikuje s dítětem o jeho potřebách a respektuje je.

4.7 Intervence zaměřené na rozvíjení rodičovských kompetencí

Dnešní doba nabízí rodičům různé možnosti rozvoje jejich kompetencí při výchově dítěte. Kromě již zmíněných dostupných knih a článků v médiích existuje také možnost navštěvovat kurzy pro rodiče, ve kterých mohou rozšiřovat svůj repertoár kompetencí. Nabídku pro rodiče doplňují i vzdělávací besedy, přednášky a semináře.

Jedna z cest, jak podpořit zdraví a well-being dítěte, je práce a vzdělávání rodičů. Pokud je dítě problémové, je rodičům doporučováno navštívení rodičovského poradenství a jiných programů zaměřených na zlepšení rodičovských kompetencí a podporu rodičů při výchově. Cílem intervence mířené na rodiče je získání kladných rodičovských kompetencí a schopnost zvládat konflikty. Paralelně s vývojem těchto programů pro rodiče probíhalo také hnutí podporující prevenci a snižování rizik výskytu psychických onemocnění u dětí (depresivita, úzkosti, poruchy chování). Programy a kurzy pro rodiče mohou být mířeny na tzv. problémovou skupinu rodičů, u kterých jsou identifikovány rizikové faktory. Zároveň mohou mířit na oblast prevence nebo fungovat jako možnost rozvoje již získaných kompetencí u bezproblémových rodičů (Enebrink, Danneman, Mattson, Ulfsdotter, Jalling & Lindberg, 2015).

Pro sledování účinnosti intervenčních a vzdělávacích programů pro rodiče bývá využíváno měření určených proměnných (např. self-efficacy, vnímaný stres, well-being) před a po absolvování programu. L. Bloomfield a S. Kendall (2012) uvádějí, že po absolvování programu se u rodičů zvýšilo self-efficacy a snížil se vnímaný stres. Zároveň uvádějí, že bylo málo důkazů, které by ukazovaly na zlepšení chování dítěte. Výsledky ukazují souvislost mezi self-efficacy rodičů a vnímaným stresem. Rodiče, kteří se cítí méně účinní při výchově zároveň uvádějí vyšší míru vnímaného stresu.

V souvislosti s rozvojem informačních technologií v současné době probíhá na Novém Zélandu výzkum, který sleduje účinky vznikající sms intervence „*MyTeen*”. Program „*MyTeen*” je zaměřen na rodiče adolescentů. Přes aplikaci bude možné získávat sms zprávy, ve kterých budou po dobu čtyř týdnů rodičům poskytovány informace týkající se možností zlepšení jejich rodičovských kompetencí a znalostí problematiky duševního zdraví. Jako výhody tohoto programu vidí autoři především flexibilitu, dostupnost programu pro všechny socioekonomické skupiny a proaktivitu programu. Program je pro rodiče dostupnější než intervence prostřednictvím poradenství, která může být časově i finančně náročná (Chu, Whittaker, Jiang, Wadham, Stasiak, Shepherd & Bullen, 2018).

V České republice jsou rodičům nabízeny různé možnosti rozvoje svých kompetencí při výchově dítěte. Lze zmínit například poradenské a terapeutické služby, které se zaměřují na rodičovské poradenství, komunikaci v rodině, vypořádávání se s výchovnými problémy, konflikty a mnoho dalších témat. Na území Prahy je možné zmínit například Triangl - centrum pro rodinu, které je zaštiťováno Centrem sociálních služeb Praha.

Dalšími možnostmi jsou rozvojové skupiny pro rodiče, vzdělávací semináře, besedy nebo konference. Jsou zde také nabízeny kurzy pro rodiče. Jako instituce, které poskytují tyto služby, je možné zmínit například Akademii rodičovství,

Gordon institut pro Čechy a Slovensko, Spolek Parentes a další. K rozvoji informačních technologií patří také možnost online kurzů prostřednictvím videí, které nabízí například program Nevýchova.¹

Tyto programy nemusí rodiče využívat pouze v případě výskytu výchovných problému při výchově, ale také pokud mají pocit, že by se chtěli jako rodiče rozvíjet, anebo pokud chtějí sdílet zkušenosti s dalšími rodiči.

¹ Webové stránky zmíněných institucí:

Triangl - centrum pro rodinu: <http://www.centrumtriangl.cz/>

Akademie rodičovství: <https://www.akademierodicovstvi.cz/>

Gordon institut pro Čechy a Moravu: <http://www.vychovabezporazenych.cz/>

Spolek Parentes: <https://www.parentes.cz/spolek-parentes.html>

Nevýchova: <https://www.nevychova.cz/>

Návrh výzkumného projektu

V rámci literárně přehledové části bylo představeno několik možných koncepcí, jak je možné nahlížet na úspěšného rodiče. Většina definic se liší dle zvoleného přístupu. Úspěšným rodičem může být rodič, který se řídí intuicí, dosti dobrý rodič nebo bezchybný, dokonalý rodič.

Pro účely výzkumu bude pracováno s konceptem úspěšného rodiče trochu odlišně. Úspěšný rodič je v rámci návrhu výzkumného projektu vymezen jako rodič, který dokáže reflektovat své výchovné působení na dítě, přijímá zodpovědnost za svou výchovu a dokáže říct, co dělá pro to, aby byl sám sebou vnímán jako úspěšný rodič. S tímto vymezením bude pracováno především proto, že výzkum je zaměřen na subjektivní vnímání rodičovství pohledem rodičů, prarodičů a odborníků. Cílem výzkumu není zhodnocení a určení toho, kdo je úspěšný rodič a co vše musí splňovat, ale pouze zmapování vnímání tohoto fenoménu ve společnosti. Každou rodinu a její členy je nutné chápat individuálně, vzhledem k jejich osobní historii, jejich vlastnostem a uspořádání rodinného systému. V České republice chybí výzkumy zaměřené na vnímání dobrého nebo úspěšného rodiče, proto by mohl navrhovaný výzkum poskytnout informace z této společenské oblasti.

5. Cíle a design výzkumného projektu

Cílem navrhovaného výzkumného projektu je zmapování vnímání úspěšného rodičovství v dnešní České republice. Hlavním zájmem výzkumu je prozkoumat a popsat subjektivní vnímání tohoto pojmu dnešními rodiči a dnešními prarodiči. Pro triangulaci dat budou data sbírána i od odborníků, kteří se o rodičovství a výchovu v rodinách zajímají a aktivně se tomuto tématu věnují ve své praxi. Skupina rodičů a prarodičů poskytne následné srovnání a zjištění názorového mezigeneračního posunu v otázkách rodiny, mateřského a otcovského chování, výchovy a především pojetí úspěšného rodičovství. Skupina odborníků z oblasti rodinné terapie a pediatrie poskytne srovnání názorů rodičů, prarodičů a odborných poznatků a názorů.

Výzkumné otázky jsou následující: Co si dnešní rodiče a prarodiče představují pod slovním spojením “úspěšné rodičovství”? Co dělají rodiče/co dělali prarodiče pro to, aby

naplnili svou představu úspěchu ve výchově? Jak se proměnil pohled na úspěšné rodičovství? Jak se liší vnímání tohoto fenoménu rodiči, prarodiči a odborníky?

Pro zmapování výzkumných otázek bude využit kvalitativní přístup. Sběr dat bude probíhat pomocí metody polostrukturovaných rozhovorů. Polostrukturovaný rozhovor je založen na předem určených otázkách a podotázkách, na které se výzkumník respondentů vždy v průběhu rozhovoru ptá. Jejich pořadí nemusí být dodrženo, tudíž výzkumník má možnost v každém rozhovoru reagovat na specifické fenomény objevující se v odpovědích respondenta. Při možnosti prohloubit informace a znalosti o tématu může výzkumník v průběhu rozhovoru přidávat doplňující otázky a tím motivovat respondenta k rozšíření podávaných informací. Využití polostrukturovaných rozhovorů je velmi rozšířené, protože umožňuje výzkumníkovi specificky reagovat na odpovědi a zamezuje nevýhodám, které může mít strukturovaný nebo nestrukturovaný rozhovor (Miovský, 2006). Rozhovory budou s respondenty probíhat po vzájemné domluvě na místě vybraném respondentem tak, aby pro něj bylo příjemné. Zároveň podněty, které by mohly narušovat průběh rozhovoru, (zvukové, vizuální,...) musí být minimální.

V rámci získávání dat budou při rozhovorech do připraveného protokolu zaznamenány demografické údaje o respondentovi pro následný popis výzkumného souboru. Mezi tyto informace bude zařazeno pohlaví a věk. Další zaznamenanou informací bude číslo respondenta, které mu bude přiřazeno. Číslo bude obsahovat kód určující skupinu a následně pořadové číslo rozhovoru. Toto číslo zajišťuje anonymitu respondenta při dalším zpracování dat. Číslo bude vždy na začátku rozhovoru nahráno na diktafon tak, aby bylo možné následně spojit nahraný rozhovor s demografickými údaji o respondentovi. Dalšími informacemi bude datum a místo rozhovoru, počet dětí respondenta a jeho současný rodinný stav. Rozhovory budou nahrávány na diktafon a v průběhu rozhovoru nebude výzkumník zapisovat žádné další informace, aby nenarušoval plynulost rozhovoru. Následně budou data zpracována pomocí zakotvené teorie.

6. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor budou tvořit tři skupiny respondentů, aby byla zajištěna triangulace dat. Kombinací různých zdrojů dat je možné zajistit vyšší validitu výzkumného projektu (Miovský, 2006). Zároveň tak bude možnost získat náhled na zkoumaný fenomén z více pohledů. První skupinu budou tvořit dnešní rodiče, druhou skupinu prarodiče a třetí skupinou budou rodinní psychologové a terapeuti, kteří ve své praxi pracují s rodinami a pediatři. Všechny zmíněné skupiny mají zkušenosti s rodičovstvím a výchovou. Zároveň bude možné porovnat názorový mezigenerační posun a rozdíly ve vnímání rodičovství ze strany laiků a odborníků.

Prostým náhodným výběrem budou vybráni pediatři v oblasti Prahy a Středočeského kraje, kteří budou osloveni s prosbou o spolupráci při realizaci výzkumného projektu. Náhodně vybraní pediatři budou osloveni s tím, zda prostřednictvím informačního letáku umístěného v jejich ordinaci nebo čekárně mohou být informováni rodiče, kteří dětského lékaře navštěvují. Informační leták bude obsahovat informace o výzkumném projektu a bude cílen na rodiče i prarodiče. Na tento leták mohou zareagovat rodiče i prarodiče, kteří se s letákem setkají u dětského lékaře. Pro potenciální zájemce o aktivní účast ve výzkumu bude uspořádána informační schůzka, kde respondenti získají potřebné informace o plánovaném projektu a budou mít možnost se do výzkumu přihlásit. Přes přihlášené rodiče, případně prarodiče metodou samovýběru budou následně kontaktováni prarodiče (v případě přihlášení prarodičů rodiče). Vzorek rodičů a prarodičů bude tedy tvořen vždy dvěma generacemi z jedné rodiny. Tímto přístupem bude zamezeno náhodnému rozdílu ve vnímání úspěšného rodičovství mezi dvěma generacemi.

Prostým náhodným výběrem bude vybrána skupina odborníků. Pediatři budou kontaktováni s prosbou o distribuci informací o výzkumu a také s možností účastnit se výzkumného projektu. Stejným způsobem budou osloveni náhodně vybraní rodinní psychologové a terapeuti, kteří mají praxi v oblasti Prahy a Středočeského kraje.

Ideálně by měl sběr dat probíhat do tzv. saturace dat, neboli do nasycení dat. Sběr bude probíhat, dokud se budou v datech objevovat nové informace. A. Wilmotová (2005) uvádí, že velikost vzorku při kvalitativním výzkumu je mimo jiných faktorů závislá na délce rozhovorů a na možnostech výzkumníka zvládnout a efektivně vyhodnotit velké množství dat. Očekává, že ve vzorku 20 až 50 respondentů při rozhovorech jeden na

jednoho by mělo být dosaženo dostatečného množství získaných informací. Vzhledem k této informaci je možné si předem určit, že výzkumný vzorek by měl mít alespoň deset respondentů v každé skupině, tzn. deset rodičů, deset prarodičů a deset psychologů/pediatrů. Pokud nedorazí k saturaci dat, budou data sbírána nadále.

7. Metoda získávání dat

Metodou sběru dat jsou již zmíněné polostrukturované rozhovory. Jelikož se jedná o mapující výzkum, jehož cílem je zjistit subjektivní názor a pohled respondentů, byla zvolena právě tato metoda.

Před samotným sběrem dat budou zařazeny čtyři pilotní rozhovory se zástupci všech skupin (rodič, prarodič, psycholog, pediatr). Data z pilotních rozhovorů nebudou zařazena do zpracovávání dat. V rámci pilotních rozhovorů je úkolem výzkumníka zjistit, zda jsou otázky sestaveny srozumitelně a jasně tak, aby jim respondent porozuměl. Zároveň výzkumník bude sledovat, zda některé otázky nevyvolávají v respondentech negativní emoce nebo celkovou nepohodu. Výzkumník se zároveň naučí ovládat metodu polostrukturovaných rozhovorů a bude mít možnost zmapovat časovou náročnost jednotlivých rozhovorů. V případě komplikací, nejasností nebo problémů při využívání metody v praxi bude mít výzkumník možnost následně strukturu nebo organizaci otázek poupravit.

Rozhovory budou mít tři fáze. První fází je informování respondenta o průběhu rozhovoru a získání demografických údajů. Zároveň je úkolem výzkumníka v této části navodit důvěrnou atmosféru a prostředí tak, aby respondent mohl odpovídat upřímně na otázky a cítil se v rozhovoru komfortně. Pro plynulost rozhovoru a získání kvalitních dat je důležité, aby výzkumník reagoval na psychické vyladění respondenta a připravil mu důvěrný prostor pro sdělování svých dojmů a myšlenek. Druhou fází rozhovoru bude výzkumná část, ve které budou kladeny předem připravené otázky.

Struktura rozhovorů je uvedena v příloze. Mezi připravené otázky patří například “Jak byste popsal/a vaši výchovu?”, “Vnímáte nějaké mezigenerační rozdíly ve výchově?” “Co si představujete pod pojmem “úspěšné rodičovství?” a další. Struktura otázek bude pro všechny skupiny stejná, změněna bude pouze jejich formulace. Finální fáze rozhovoru má za cíl celkové ukončení rozhovoru. Výzkumník se v této fázi zeptá respondenta, zda má

nějaké dotazy nebo by chtěl něco do svých odpovědí doplnit apod. Tento prostor by měl zajistit to, že respondent nebude odcházet s negativními emocemi nebo nedokončenými myšlenkami.

8. Metoda zpracování a analýzy dat

Rozhovory budou nahrávány na diktafon a následně budou doslovně přepsány do písemné podoby. Po transkripci rozhovorů proběhne úprava textu, tzv. redukce prvního řádu a přepsaný text bude upraven do plynulejší podoby. Při této redukci budou z textu vymazány slova nebo věty, které nenesou informaci, a jedná se o tzv. slovní vatu. V této podobě bude text snadněji podroben následné analýze (Miovský, 2006).

Pro analýzu dat bude využita metoda zakotvené teorie. Zakotvená teorie byla představena B.G. Glaserem a A.L. Straussem v publikaci *“The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research”* (1967). Cílem této metody je induktivně nacházet teorii v získaných datech. V rámci zakotvené teorie je možné integrovat data z různých zdrojů a podrobit je následné analýze. Pomocí konstantního porovnávání dat je proces sběru dat, jejich analýza a tvorba teorie doplňující se proces (Glaser & Strauss, 1967; Miovský 2006).

Při využití zakotvené teorii jde o hledání a konstruování teorií na základě analýzy dat, vytváření kategorií a hledání vztahů mezi kategoriemi. Procesy zakotvené teorie jsou vytvořeny tak, aby byl vytvořen ucelený koncept, který poskytuje teoretické vysvětlení zkoumaného jevu (Glaser & Corbin, 1990). Při kvalitativní analýze dat je důležitá teoretická citlivost výzkumníka, schopnost vzhledu do zkoumaného fenoménu a schopnost analýzy získaných dat. Druhým důležitým pojmem je významová jednotka, segment dat, který nese informaci (Glaser & Strauss, 1967).

Při zakotvené teorii je využito vícestupňové kódování. Kódování dat je možné popsat jako operaci, pomocí které jsou data analyzována, konceptualizována a opět skládána do nových celků, neboli teorií (Miovský, 2006). Prvním způsobem je otevřené kódování, při kterém jsou data rozdělována do jednotlivých kategorií dle určitých atributů, jsou hledány významové jednotky v datech. Takto jsou pojmy a tvrzení rozděleny do vyšších, abstraktních kategorií. Tento proces je možné označit jako kategorizace dat.

Druhým způsobem je axiální kódování, které je založeno na induktivně-deduktivním procesu, při kterém jsou vytvářeny vztahy mezi jednotlivými kategoriemi. Kategorie vzniklé v otevřeném kódování jsou spojeny do nových celků dle posouzení vazeb a souvislostí mezi nimi. Třetím druhem kódování je selektivní kódování, pro které je charakteristické vytvoření centrální kategorie. Centrální kategorie je následně uvedena do vztahů s dalšími vzniklými kategoriemi a na základě centrální kategorie vzniká teorie (Miovský, 2006; Řiháček & Hytych; 2013)

Proces kódování a získávání dat se při aplikaci zakotvené teorie prolíná. Kódování dat nemusí jít přesně v pořadí výše popsaných kódování, ale je možné přecházet z jednoho typu ke druhému. V průběhu analýzy dochází k neustálému porovnávání dat.

Pro zvýšení validity projektu je vhodné, aby kódování prováděli dva nezávislí výzkumníci, kteří následně porovnají vzniklé kategorie.

9. Etika výzkumu

Před zahájením samotného sběru dat je nutné informovat potenciálního účastníka výzkumu o náležitostech výzkumu, o jeho průběhu a o dalších potřebných informacích, což je zajištěno plánovanou informační schůzkou pro zájemce. Vzhledem k povaze výzkumného projektu není nutné před výzkumem žádné informace o výzkumu před účastníky zatajovat. Respondenti tedy budou předem seznámeni s charakteristikou výzkumného projektu i s tématem, který je v rámci výzkumu sledován. Následně bude každý respondent seznámen s tím, že celý rozhovor bude nahráván na diktafon a následně přepsán do písemné podoby.

Anonymita respondentů bude zajištěna přiřazením číselného kódu, pod kterým se následně budou data přepisovat, a pod kterými s nimi bude dále pracováno. Anonymita zároveň zajistí větší otevřenost respondentů při odpovídání k jednotlivým tématům. Celý výzkum je založen na dobrovolnosti účastníků. Každý účastník může v průběhu výzkumu odřeknout svou účast nebo odmítnout odpovídat na otázky, které by mu mohly být nepříjemné.

O všech těchto skutečnostech budou respondenti seznámeni a zároveň bude nutné podepsat informovaný souhlas s účastí ve výzkumu, kde budou všechny tyto informace podrobně popsány. V rámci výzkumu nebudou účastníci vystaveni žádnému nebezpečí, ani

situacím, kdy by mohlo dojít ke hmotné, duševní ani jiné újmě. Princip nonmaleficence bude tímto ošetřen. Princip beneficence, který říká, že výzkum by měl být pro respondenta prospěšný, bude zajištěn následným dobrovolným debriefingem o výzkumu. V rámci debriefingu budou respondenti seznámeni s výsledkem skupiny a může následovat další diskuze o tématu.

10. Diskuse

Pojem “úspěšné rodičovství” je složitý a těžce definovatelný pojem, jelikož může být vnímán subjektivně a je proměnlivý v čase. Cílem výzkumného projektu je zjistit, jak vnímají atributy úspěšného rodičovství dnešní rodiče, prarodiče a odborníci zabývající se rodinou a vývojem dítěte.

Jelikož není téma úspěšného rodičovství v České republice příliš prozkoumanou oblastí, mohou výsledky výzkumného projektu poskytnout náhled a hlubší poznání tématu. Hlavním cílem výzkumu je tedy zmapovat názor na úspěšné rodičovství a zároveň sledovat mezigenerační posun. Samotné vnímání rodičovství může být odlišné napříč respondenty. Je možné, že někteří respondenti budou vnímat rodičovství ve vztahu k vývoji dítěte a k výchově. Někteří rodiče mohou fenomén rodičovství vnímat širším způsobem. Do rodičovství mohou kromě výchovy zahrnovat také vyvážení rodičovské, partnerské a pracovní role, může být zahrnuta starost o domácnost a o celou rodinu. Je možné, že někteří rodiče uvidí úspěšné rodičovství ve výchově a zároveň v kvalitní integraci všech sociálních rolí do svého života, jako to viděly například matky ve výzkumu S. Pedersen (2016). Mohou popisovat úspěšné rodičovství v souvislosti se svou vlastní spokojeností a sebehodnocením. Naopak někteří rodiče mohou vnímat pojem rodičovství pouze v souvislosti s vývojem a výchovou dítěte a úspěch uvidí v tom, že v rámci výchovy dosáhnou svých cílů, předají dítěti dle rodičů správné hodnoty, návyky apod.

Jak je popsáno v literárně přehledové části, někteří rodiče mohou vnímat tento pojem v souvislosti s tzv. dokonalým rodičem, který by neměl dělat při výchově žádné chyby. Naopak se mohou ve výzkumném souboru objevit rodiče, kteří s tímto názorem souhlasit nebudou a sami budou vnímat úspěšného rodiče podobně, jako je popsán koncept dosti dobrého rodiče.

Rozdíly v mezigeneračním nahlížení na tento fenomén mohou být zapříčiněny rozdílným kontextem výchovy. Prarodiče se museli více spoléhat na rady ze svého okolí, nejčastěji ze zkušeností rodiny nebo z doporučení pediatra. Dnešní rodiče mají více možností, kde hledat pro výchovu inspiraci. Existují diskuzní fóra, kde se mohou ptát dalších rodičů, kdykoliv si mohou koupit knihu týkající se výchovy nebo mohou jednoduše najít články o výchově na internetu. Je tedy možné, že dnešní rodiče budou mít zjištěno více informací ohledně výchovy, zatímco skupina prarodičů více dala ve výchově na svou intuici.

Vzhledem k posunu výchovného stylu řízení od středního a silného ke slabému, mohou být mezi respondenty zjištěny rozdíly i v prioritách výchovy a v určených cílech výchovy. Mohou se lišit názory na celkové rodičovské působení. V tomto ohledu budou zajímavé výsledky týkající se mezigeneračního porovnání celkového rodičovského působení na dítě pohledem respondentů.

Mezi limity návrhu výzkumného projektu patří například odlišnost skupin výzkumného vzorku. Intervenující proměnná tedy bude rozdílná konzistence věku ve skupinách výzkumného souboru. Lze předpokládat, že vzorek prarodičů bude věkově vyrovnanější než vzorek rodičů. Ve skupině rodičů může být rozpětí věku širší, což může ovlivnit výsledky výzkumu.

Při výběru výzkumného souboru bude využito kontaktování rodičů pomocí informačních letáků u dětských lékařů. Následně se rodiče nebo prarodiče samovýběrem do výzkumu přihlásí a druhá skupina respondentů bude následně oslovena prostřednictvím první přihlášené skupiny. Při samovýběru může dojít k tomu, že se přihlásí pouze určitá skupina rodičů a výsledky pak nebudou vypovídat většinové představě úspěšného rodičovství. Zároveň respondenti kontaktovaní přes první přihlášené účastníky výzkumu nemusí s účastí souhlasit. Vzhledem k plánovanému vzorku by bylo nutné v takovém případě vyloučit i dvojici rodičů/prarodičů, kteří jsou s nimi příbuzní. Metoda samovýběru může mít velmi nízkou návratnost odpovědí a do výzkumu se může přihlásit malý počet rodičů. Z tohoto důvodu bude osloveno více lékařů. V případě nenaplnění výzkumného projektu by bylo nutné kontaktovat a požádat o spolupráce i další instituce jako například základní a mateřské školy, centra pro rodiče s dětmi apod.

Mezi základní principy zakotvené teorie je mimo jiných teoretické vzorkování. Výběr vzorku do navrhovaného výzkumu je ale účelový, tzn. že jsou předem určené skupiny výzkumného souboru dle určitých kritérií. Podstatou teoretického vzorkování je ale naopak výběr respondentů na základě ukazujících se fenoménů v získaných datech, kdy je vzorek rozšiřován dle potřeb výzkumného projektu (Řiháček & Hytych; 2013). Autoři zároveň uvádějí, že v praxi je možné při aplikaci zakotvené teorie opustit od některých principů. Vzhledem k podstatě zkoumaného jevu je pro výzkum vhodnější předem určit skupiny výzkumného souboru.

Výzkumník by neměl nijak hodnotit odpovědi respondentů, neměl by je navádět a neměl by doplňující otázky pokládat tak, aby směřovali k jeho výzkumnému závěru. Je proto důležité, aby se výzkumník snažil přistupovat k rozhovorům bez zatížení již vytvořených konstruktů a očekávání. Výzkumník bude v rámci sběru dat pouze jeden. Tento model je časově náročný pro výzkumníka, ale zároveň se nebudou vyskytovat intervenující proměnné v podobě odlišných stylů dotazování výzkumníků, nebudou zde genderové, věkové ani zkušenostní rozdíly.

V literárně přehledové části bylo zmíněno několik výzkumů, které se zabývaly analýzou obrazu úspěšného rodičovství v médiích a na internetových diskuzích. V našem prostředí takový výzkum chybí, proto by bylo zajímavé tuto oblast prozkoumat i na českém internetu a analyzovat české časopisy a populárně naučné knihy o výchově, s cílem zjistit, jak je fenomén dobrého rodiče představován v českých médiích.

V souvislosti s hyperprotektivní výchovou někteří autoři zmiňují (Jansen, 2015; Padilla-Walker & Nelson, 2012), že je to speciální případ již ustálených způsobů výchovy v rodině a že by měl být dále prozkoumáván. V této souvislosti by mohl být v budoucnu zaměřen výzkum týkající se hyperprotektivní výchovy v prostředí České republiky. S tímto tématem souvisí i možné důsledky této výchovy. Další výzkumy mohou být směřovány na zjištění efektivity vybraných kurzů nebo programů pro rodiče.

Závěr

V literárně přehledové části byla v první kapitole představena rodina. Jednou z uvedených definic je definice P. Hartla a H. Hartlové (2010), kteří definují rodinu jako *“společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí”*. Definice se mohou lišit mezi různými vědními obory, které se rodinou zabývají. Dále byly popsány funkce rodiny a proměny rodiny.

Navazující kapitola popisuje roli matky a otce ve výchově a proměny pojetí rodičovských rolí. V souvislosti s proměnami ve společnosti se také mění naplňování rodičovských rolí. Vliv měly například různé psychologické teorie, ideologie nebo různá hnutí.

Dalším tématem je výchova a vytvořené modely stylů výchovy. Do práce je zařazen model K. Lewina, D. Baumrindové a J. Čápa. Jako v předchozích kapitolách je i výchova popsána v průběhu času a jsou zmíněny některé proměny výchovného působení rodičů na děti v průběhu let.

Zásadní částí bakalářské práce je vymezení pojmu úspěšného rodičovství. Spolu s rodičovstvím je spojováno velké množství atributů, které by měl tzv. úspěšný rodič splňovat. V podkapitolách je popsán například koncept dokonalého rodiče, koncept dosti dobrého rodiče, který vychází z teorie D.W. Winnicotta nebo současný obraz úspěšného rodičovství v médiích. S prezentací dobrého rodiče v médiích souvisí tzv. hyperprotektivní výchova, do které je možné řadit například tzv. *helicopter parenting* a další.

Součástí práce je návrh výzkumného projektu. Cílem výzkumu je zmapovat vnímání úspěšného rodičovství dnešními rodiči, prarodiči a odborníky. Jelikož z oblasti vnímání úspěšného rodičovství v České republice chybí výzkumy, poskytnou data z výzkumu hlubší náhled do tématu. Zároveň mohou výsledky poskytnout doplňující data k výzkumům, které sledují proměny výchovy v rodinách. Mohou tak odpovědět na otázku *“Proč se výchova v rodinách mění?”*.

V současné české odborné literatuře není mnoho výzkumů, které se zaměřují na současnou prezentaci dobrého, úspěšného rodičovství v médiích a mezi rodiči. Způsob vnímání úspěšného rodičovství může mít vliv na sebehodnocení rodičů nebo na výběr jejich výchovných stylů. Bakalářská práce nabízí přehled výzkumů týkajících se současného rodičovství.

Seznam použité literatury

- Ainsworth, M.D., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S.N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. New York: Psychological Press.
- APA (2010). *Publication Manual of the American Psychological Association* (6th Ed.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Assarsson, L., & Aarsand, P. (2011). "How to be good": media representations of parenting. *Studies in Education of Adults*, 43(1), 78-92.
- Badinter, E. (1998). *Materská láska od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava: Aspekt.
- Bakalář, E. (2002). *Průvodce otčovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad.
- Ballnik, P. (2012). *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál.
- Barnhill, L.R. (1979). Healthy Family Systems. *The Family Coordinator*, 28(1), 94-100.
- Baumrind, D. (1991). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Baumrind, D. (2005). Patterns of Parental Authority and Adolescent autonomy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 108, 61-69.
- Becker, G.S. (1973). A theory of marriage: Part I. *The Journal of Political Economy*, 81(4), 813-846.
- Belsky, J. (1984). The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development*, 55(1), 83-96.
- Berthótyová, J. (2009). Vliv volnosti ve výchově na psychickou odolnost předškolních dětí, *E-psychologie*, (3)3, 16-33 [cit. 16.7.2019]. Dostupný z: <http://e-psycholog.eu/pdf/berthotyova.pdf>
- Bimová, I. (2007). Psychologická studie motivů pozdního rodičovství. *E-Psychologie*, 1(1), 36-47 [cit. 15.5.2019]. Dostupný z: <https://e-psycholog.eu/pdf/bimova.pdf>
- Bloomfield, L., & Kendall, S. (2012). Parenting self-efficacy, parenting stress and child behaviour before and after a parenting program. *Primary Health Care Research & Development*, 13(4), 364-372.

Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol. I attachment. New York: Basic Books.

Corbin, J., & Strauss, A.L. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.

Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova.

Čáp, J. (1996). *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV.

Darlow, V., Norvilitis, J.M., & Schuetze, P. (2017). The relationship between helicopter parenting and adjustment to college. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 2291-2298.

Doley, R., & Zeedyk, M.S. (2006). How to be a good parent in bad times: constructing parenting advice about terrorism. *Child: Care, Health and Development*, 32(4), 467-476.

Dudová, R. (2006). Rozporuplný diskurz otcovství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 7(2), 6-10.

Dudová, R., & Vohlídalová, M. (2005). Rodina a rodičovství v individualizované společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 6(1), 1-3.

Dunovský, J. (1999). *Sociální pediatrie*. Praha: Grada.

Ebrahimi, L., Amiri, M., Mohamadlou, M., & Rezapur, R. (2017). Attachment Styles, Parenting Styles, and Depression. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15, 1064-1068.

Enebrink, P., Danneman, M., Mattson, V.B., Ulfsdotter, M., Jalling, C., & Lindberg, L. (2014). ABC for parents: Pilot study of universal 4-session program shows increased parenting skills, self-efficacy and child well-being. *Journal of Child & Family Studies*, 24, 1917-1931.

Erikson, E. (1997). *Životní cyklus rozšířený a dokončení*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny.

Eve, P.M., Byrne, M.K., & Gagliardi, C.R. (2014). What is good parenting? The perspectives of different professionals. *Family Court Review*, 52(1), 114-127.

Gillernová, I. (2009). Edukační interakce rodičů a dětí a její proměny v reflexi dospívajících. *Československá psychologie*, 53(3), 209-223.

- Gillernová, I. (2011). Změny rodičovských stylů výchovy v české rodině. In Gillernová, I., Kebza, V. Rymeš, M. a kol. (2011). *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí* (s. 121-134). Praha: Grada.
- Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick: AldineTransaction.
- Gleason, J.B. (1975). Fathers and Other Strangers: Men's Speech to Young Children. In Dato, D.P. (1975). *Developmental Psycholinguistics: Theory and Applications* (s. 289-297). Washington: Georgetown University Press.
- Glover, V., & Capron, L. (2017). Prenatal parenting. *Current Opinion in Psychology*, 15, 66-70.
- Gueron-Sela, N., Camerota, M., Willoughby, M.T., Vernon-Feagans, L., & Cox, M.J. (2018). Maternal Depressive Symptoms, Mother-Child Interactions, and Children's Executive Function. *Developmental Psychology*, 54(1), 71-82.
- Guráň, P., Filadelfiová, J., & Ritomský, A. (1997). Tradičné verus moderné: zmeny a život súčasných rodín. *Sociológia – Slovak Sociological Review*, 29(1), 5–20.
- Hamplová, I. (2003). Vstup do manželství a vzdělání českých žen: generace 1952-1982. In Hamplová, I., Rychtaříková, J., & Pikálková, S. (2003). *České ženy: vzdělání, partnerství, reprodukce a rodina* (s. 11-40). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Hartl., P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Haslam, D.M., Tee, A., & Baker, S. (2017). The use of social media as a mechanism of social support in parents. *Journal of Child and Family Studies*, 26(7), 2026-2037.
- Hašková, H. (2003). Hranice mateřství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 4(1-2), 4-6.
- Hejda, S., Holubová, B., Indruchová, A., Kušková, R., Tajcnárová, A., Svobodová, A., Šatánková, K., ... & Vondrážka, R. (1973). *Vedení domácnosti a výchova v rodině*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství.
- Hong, J-C., Hwang, M-Y., Kuo, Y-C., & Hsu, W-Y. (2015). Parental monitoring and helicopter parenting relevant to vocational student's procrastination and self-regulated learning. *Learning and Individual Differences*, 42, 139-146.

- Chu, J.T.W., Whittaker, R., Jiang, Y., Wadham, A., Stasiak, K., Shepherd, M., & Bullen, C. (2018). Evaluation of MyTeen - a SMS-based mobile intervention for parents of adolescents: a randomized controlled trial protocol. *BMC Public Health*, 18(1), 1-8.
- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *American Political Science Review*, 65(4), 991-1017.
- Jansen, I. (2015). Hyper-parenting is negatively associated with physical activity among 7-12 year olds. *Preventive Medicine*, 73, 55-59.
- Kingston, D., Tough, S., & Whitfield, H. (2012). Prenatal and Postpartum Maternal Psychological Distress and Infant Development: A Systematic Review. *Child Psychiatry Human Development*, 43, 683-714.
- Koester, L.S., & Lahti-Harper, E. (2010). Mother-infant hearing status and intuitive behaviors during the first 18 months. *American annals of the deaf*, 155(1), 5-18.
- Kulísek, P. (2000). Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment). *Československá psychologie*, 44(5), 404-423.
- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten Contributors to child development. *Human Development*, 18(4), 245-266.
- Lewin, K., Lippitt, R., & White, R. K. (1939). Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created "Social Climates". *The Journal of Social Psychology*, 10(2), 271-299.
- Mahler, M. S., Bergman, A., & Pine, F. (1989). *The Psychological Birth of the Human Infant: Symbiosis and Individuation*. London: Routledge.
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for Identifying Infants as Disorganized/Disoriented during the Ainsworth Strange Situation. In Greenberg, M.T., Cicchetti, D., Cummings, E.M. (Eds.) . (1990) *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention* (s. 121-160). Chicago: University of Chicago Press.
- Majumder, A. (2016). The impact of parenting style on children's educational outcomes in the United States. *Journal of Family and Economic Issues*, 37(1), 89-98.
- Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.

- Matějček, Z. (2013). *Co, kdy a jak ve výchově*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- McBride, D.L. (2016). The Role of Fathers' in the Care and Development of their Children. *Journal of Pediatric Nursing*, 31(6), 740-741.
- Meuwissen, S.A., & Carlson M.S. (2015). Fathers matter: The role of father parenting in preschoolers' executive function development. *Journal of Experimental Child Psychology*, 140, 1-15.
- Meuwissen, S.A., & Englund, M.M. (2016). Executive function in at-risk children: Importance of father-figure support and mother parenting. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 44, 72-80.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Možný, I. (1990). *Moderní rodina: Mýty a skutečnost*. Brno: Blok.
- Padilla-Walker, L.M., & Nelson, L.J. (2012). Black hawk down?: Establishing helicopter parenting as a distinct construct from other forms of parental control during emerging adulthood. *Journal of Adolescence*, 35, 1177-1190.
- Papoušek, H., & Papoušek, M. (2002). Intuitive parenting. Bornstein, M.H. (eds). (2002). *Handbook of parenting: Biology and Ecology Parenting (2nd ed.)* (s. 183-203). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Papoušek, M. (2004). Preverbální hlasová komunikace. Dittrichová, J., Papoušek, M. & Paul, K. a kol. (2004). *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče* (s. 121-138). Praha: Grada.
- Papoušek, M. (2007). Communication in early infancy: An area of intersubjective learning. *Infant behavior & development*, 30, 258-266.
- Parke, D.R., & Sawin, D.B. (1976). The Father's Role in Infancy: A Re-Evaluation. *The Family Coordinator*, 25(4), 365-371.
- Pátková, S. (2016). Obraz Mateřství v 19. Století. *Antropowebzin*, 12(3-4), 113-117.

Pedersen, S. (2016). The good, the bad and the “good enough” mother on the UK parenting forum Mumsnet. *Women's Studies International Forum*, 59, 32-38.

Pleck, J.H. (1987). American fathering in historical perspective. Hansen, K. & Garey, A.I. (1998). *Families in the U.S.: Kinship and Domestic Politics* (s. 351-360). Philadelphia: Temple University Press.

Pöthe, P. (2018). Člověk v dialogu: Etické hranice rodičovství [video, cit. 10.7.2019]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=zAO7ebrQtTs&t=1s>

Prekop, J. (2010). *Jak být dobrým rodičem: Krůpěje výchovných moudrostí*. Praha: Grada.

Prinz, P., Stams, G. J., Deković, M., Reijntjes, A.H., & Belsky, J. (2009). The relations between parents' big five personality factors and parenting: a meta-analytic review. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(2), 351-362.

Pynn, S.R., Neely, K.C., Ingstrup, M.S., Spence, J.C., Carson, V., Robinson, Z., & Holt, N.L. (2019). An intergenerational qualitative study of the good parenting ideal and active free play during middle childhood. *Children's Geographies*, 17(3), 266-277.

Rabušic, L., & Chromková, B.M. (2007). Jednodětnost v českých rodinách: Kdo jsou ti, kdo mají nebo plánují pouze jedno dítě. *Sociologický časopis*, 43(4), 699–719.

Rotterová, B., & Čáp, J. (1976). *Výchova aktivity mládeže ve volném čase*. Praha: Univerzita Karlova.

Řiháček, T., & Hytych, R. (2013). Metoda zakotvené teorie. In Řiháček, T., Čermák, I., Hytych, R. a kol. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy* (s. 44-74). Brno: Masarykova univerzita.

Singly, F. de. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.

Smith, M. (2010). Good parenting: Making a difference. *Early Human Development*, 86(11), 689-693.

Sunderland, J. (2006). “Parenting” or “mothering”? The case of modern childcare magazines. *Discourse & Society*, 17(4), 503-528.

Šulová, L. (2005). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.

Šulová, L. (2011). Současná česká rodina. In Gillernová, I., Kebza, V. Rymeš, M. a kol. (2011). *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí* (s.106-120). Praha: Grada.

Teichmanová, I. (2014). *Dost dobrý rodič*. Psychologie.cz [cit. 14.7.2019], dostupné z: www.psychologie.cz/dost-dobry-rodic/

Teyschl, O., & Brunecký, Z. (1959). *Duševní vývoj a výchova dítěte: Malá moderní encyklopedie*. Praha: Orbis.

Twamley, K., Brunton, G., Sutcliffe, K., Hinds, K., & Thomas, J. (2013). Fathers' involvement and the impact on family mental health: evidence from Millennium Cohort Study analyses. *Community, Work & Family*, 16(2), 212-224.

Vandenberg-Daves, J. (2014). *Modern Moderhood: An American History*. New Jersey: Rutgers University Press.

Výrost, J., & Slaměnik, I. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál.

Český statistický úřad. (2018). Vývoj obyvatelstva v roce 2017 - Porodnost. Staženo 10.4. 2019 z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-obyvatelstva-ceske-republiky-2017>.

Warshak, R.A. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál.

Wedlichová, I. (2006). *Způsob výchovy v rodině a interakční tendence osobnosti dospívajících* (disertační práce). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, katedra psychologie, 2006.

Wilmot, A. (2005). Designing sampling strategies for qualitative social research: With particular reference to the Office for National Statistics' Qualitative Respondent Register. *Survey Methodology Bulletin - Office for National Statistics*, 56, 53-65.

Winnicott, D.W. (1953). Transitional objects and transitional phenomena - a study of the first not-me possession. *International Journal of Psycho-analysis*, 34(2), 89-97.

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Model čtyř stylů výchovy	s. 24
Tabulka 2 - Model devíti polí způsobů výchovy v rodině	s. 26

Příloha I - Struktura polostrukturovaných rozhovorů

1. Demografické údaje respondenta:

ID respondenta	Pohlaví	Věk	Počet dětí	Rodinný stav

2. Výzkumné otázky:

- 2.1. Jak byste popsal/a vaši výchovu? (Jak byste popsal/a rodinu dnešních rodičů a výchovu prarodičů?)²
- 2.2. Vnímáte nějaké celospolečenské proměny rodiny?
- 2.3. Vnímáte nějaké mezigenerační rozdíly ve výchově?
- 2.4. Co si představujete pod pojmem úspěšné rodičovství?
- 2.5. Co podle vás děláte pro to, abyste byl tzv. úspěšný rodič? (Co dělají dnešní rodiče pro to, aby byli “úspěšnými rodiči” a co dělali dříve dnešní prarodiče?)³
- 2.6. Jak je podle vašeho názoru vnímán pojem “úspěšné rodičovství” ve společnosti?
- 2.7. Jak se podle vašeho názoru změnilo vnímání úspěšného rodičovství v čase? Jak se změnily nároky na dobrého rodiče?

² V závorce jsou uvedeny rozdílné formulace pro skupinu odborníků z oblasti psychologie a pediatrie.

³ viz 2